

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Jednota bratrská a Martin Luther

Moravian brothers and Martin Luther

Vedoucí práce:

ThDr. Jaroslav Hrdlička

Autor:

Ladislava Říhová

2009

Poděkování:

Děkuji tímto svému vedoucímu práce panu ThDr. Jaroslavu Hrdličkovi, mému váženému učiteli za laskavou pomoc, poskytnutí cenných podnětů a doporučení, které mi velmi pomohly při psaní této bakalářské práce.

Ladislava Říhová

Prohlášení o původnosti:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem
Jednota bratrská a Martin Luther
napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných
zdrojů.

V Praze dne 12.8.2009

Ladislava Říhová

Podpis: _____

Anotace:

Práce si klade za cíl představit čtenáři kontakty Jednoty bratrské s Martinem Lutherem, k nimž docházelo v letech 1522 - 24 a 1533- 42, podat jednak přehled těchto kontaktů, dále pak informace o jejich povaze a obsahu.

Pozornost je také věnována dobovému pozadí a samozřejmě zaměřena na dějiny Jednoty bratrské. Jejíž ovlivnění ze strany Luthera je pojednáno především ve třetí kapitole.

Annotation:

The project presents the relations between the Bohemian brothers and Martin Luther from 1522 to 1524 and from 1533 to 1542. The project also describes the world at the time as well as the history of the Bohemian brothers. Especially the third chapter describes Luther's influence to the Bohemian brothers.

Klíčová slova:

Jednota bratrská, Martin Luther, česká reformace, světová reformace.

Keywords:

Bohemian Brothers, Martin Luther, bohemian reformation, world reformation.

OBSAH:

ÚVOD	7
1. DĚJINY JEDNOTY BRATRSKÉ	8
1.1. Jednota bratrská před Lutherovým vystoupením	8
1.1.1. Počátky Jednoty.....	8
1.1.2. První pronásledování.....	9
1.1.3. Jednota za vlády Jagellonců (1471 – 1526).....	11
1.1.3.1. Jednota za Lukáše Pražského do smrti Vladislavovy (1516)	12
1.2. Jednota bratrská a působení Lutherovo	15
1.2.1. Za vlády Ludvíka Jagellonského (1516 – 1526)	15
1.2.2. Ferdinand I. českým králem. Počátky protireformace.....	16
1.2.2.1. Jan Augusta v čele Jednoty.....	17
1.3. Po smrti Lutherově	19
1.3.1. Šmalkaldká válka, stavovský odpor proti králi a první vyhnanství Bratří.....	19
1.3.2. Povolení kalicha, propuštění Augustovo a korunovace Maxmiliána Habsburského českým králem.....	21
2. MARTIN LUTHER A JEHO VYSTOUPENÍ V NĚMECKU	23
2.1. Německo na prahu reformačního vystoupení Martina Luthera	23
2.2. Život Martina Luthera	23
2.2.1. Luther před reformačním vystoupením.....	23
2.2.2. Luther - reformátor.....	25
2.2.3. Konsolidace nové církve	26
2.2.4. Situace po Augsburském sněmu do smrti Lutherovy (1530 – 1546).....	27
2.2.5. Po Lutherově smrti.....	27
2.3. Dílo a teologie	29
3. JEDNÁNÍ LUTHERA S JEDNOTOU BRATRSKOU	30
3.1. První vlna kontaktů (1522 – 1524)	30
3.1.1. Pozadí prvních kontaktů.....	30
3.1.2. Lukáš, Luther a „Conclusiones“.....	31

3.1.3. Speratův dopis a Lutherova odpověď.....	32
3.1.4. Lukáš reaguje na Lutherovu odpověď vydanou tiskem	33
3.1.5. Bratrské poselstvo ve Wittenbergu.....	33
3.1.6. Bratrské „počtu vydání“ a Lutherova reakce ve spise „Vom Anbeten“	35
3.1.7. „Odpověď Bratří“	36
3.1.8. Konec prvních kontaktů.....	39
3.2. Druhá vlna kontaktů (1533 – 1542), sblížení s Wittenbergem.....	39
3.2.1. Luther a wittenberské vydání bratrské Apologie.....	40
3.2.2. Bratrské poselstvo ve Wittenbergu.....	41
3.2.3. Latinská Konfese a Apologie a kontakt s wittenberskými teology.....	41
3.2.4. Augusta s Izraelem putují do Wittenbergu.....	43
3.2.5. Poslední dopis Lutherův.....	44
3.3. Kontakty bratrského šlechtice Krajíře z Krajku s Lutherem.....	44
3.4. Výsledky a následky vzájemných kontaktů.....	44
ZÁVĚR.....	46
POUŽITÁ LITERATURA.....	47
SEZNAM PŘÍLOH.....	49
PŘÍLOHY.....	50

ÚVOD:

Práce je pokusem zmapovat dosavadní poznatky o kontaktech Jednoty bratrské s Martinem Lutherem a nastínit základní teologická témata, kterých se tyto kontakty dotýkaly.

Snažila jsem se především o zachycení základních historických a tematických souvislostí na základě studia nezbytných historických pramenů i další sekundární literatury.

Práce je rozčleněna do tří základních oddílů. Přičemž kapitoly 1. a 2. pojednávají o dějinách Jednoty bratrské a životě a díle Martina Luthera jsou, jak již samy názvy napovídají, spíše zasazením vzájemných kontaktů do dobového kontextu bez něhož by, dle mého názoru, bylo jejich pochopení velmi znesnadněno.

Samotným kontaktům je pak věnována kapitola 3. v níž jsou vzájemné styky Jednoty bratrské s Martinem Lutherem souhrnně rozebrány z hlediska faktografického a s přihlédnutím k teologické problematice v nich řešené. Cílem práce je podat přehled oněch kontaktů a spolu s ním i informace o jejich problematice

I.DĚJINY JEDNOTY BRATRSKÉ

1.1. Jednota bratrská před Lutherovým vystoupením

1.1.1. Počátky Jednoty

Počátky Jednoty bratrské spadají do období jara 1448, kdy se pravděpodobně událo přestěhování Řehoře, nepřáteli zvaného Krejčí, a jeho přátel do vsi Kunvaldu na litickém panství krále Jiřího¹. Skupina během svého vývoje nesplynula s žádnou z husitských stran, ale přijala, patrně pod vlivem Petra Chelčického, za své učení Viklefovo - totiž že Písmo je jediným pramenem a základem víry - a prováděla je s přísnou důsledností.

Palčivou otázkou, která zaměstnávala nejen ony Řehořovy „přátele“ v počátcích Jednoty, ale i několik následujících generací, byla otázka po opravdových kněží.

Bratří velmi odhodlaně zastávali učení o zlém knězi, tedy učení, že nehodní kněží nemají moc platně vysluhovat svátosti. Přísné biblické stanovisko vedlo Bratří také k mnohým opravám v obřadech. Žádali posléze, aby kněží nejen žili bezúhonně, ale aby dobře spravovali kněžský úřad podle Písma.

Jednota se ve svých počátcích přidržela žamberského kněze Michala. Tak se stalo zřejmě proto, že Michal byl takovým knězem, který vysluhoval svátosti podle jejich přání.

Jak již bylo naznačeno, Jednota se v této době zabývala především otázkou kněžství. Bratří nakonec docházejí, zamítnuvše pojetí římské církve, k názoru zcela odlišnému podle něhož musí být kněží voleni a svěceni na základě zásad Písma. Svěcení není pro ně zárukou, že kněz je pravým knězem, pravého posvěcení se knězi podle bratří dostává výhradně působením Ducha svatého. Tak daleko však bratří zatím nedošli, aby přijali koncepci všeobecného kněžství a pravomoc volby a ustanovování kněží předali do rukou sboru, ale snažili se vyhledat jiné uskupení věřících, které by neuznávalo římskou církev, a skrze ně získat kněží. Bratří zde tedy stále neopouští učení o apoštolské sukcesi kněží, dožadující se svěcení svého kněžstva biskupem jiné církve. Proto se začalo pátrání po vhodném světiteli bratrských kněží.

¹ MÜLLER, J.; BARTOŠ, F., Dějiny Jednoty bratrské, s. 32.

Jistě před r. 1463 začalo vyjednávání bratří s valdenskými. Bratří však nenalezli církev k níž by se mohli připojit a tak získat pro sebe duchovní. Nezbylo tak Jednotě než ustanovit si kněží vlastní.

Ustanovení dělo se volbou a za první kněží byli zvoleni Matěj z Kunvaldu, Eliáš z Chřenovic a Tůma z Přelouče, byl také vybrán B. Matěj, který mezi kněžími měl mít „první místo“. Nutno podotknout, že bratří tak zvolili kněžími laiky, kteří neměli církevní svěcení. Tento fakt stal se pak základem sporu uvnitř Jednoty, když částí Bratří bylo žádáno, aby jejich kněží získali platné kněžství s poslušností, druzí pak tímto kněžstvím opovrhovali a stavěli se i proti kněžství B. Michala, který byl původně vysvěceným římským knězem. Bylo nakonec usneseno, že Michal se nechá vysvětit valdenským starším² na biskupa, aby pak vysvětil bratrské kněží. Tak se skutečně stalo.³

1.1.2. První pronásledování

Svým úsilím o dokonalé plnění požadavků Písma, dostali se Bratří brzy do sporu s vládou. Nešťastnou pro ně však byla také skutečnost, že král Jiří usiloval o říšskou korunu a měl tedy zájem na vyřešení náboženských poměrů v zemi urovnáním sporu o kompaktáta. V březnu 1461 obnovil mandáty Karla IV. proti kacířům.

První však krok, učiněný proti Bratřím udál se již před obnovením mandátů a to roku 1460 kdy bylo knězi Michalovi zakázáno podávat Večeři Páně na litickém panství.

V následujících letech byli zatýkáni mnozí bratrští kněží. Tak byl zatčen B. Řehoř i kněz Martin z Krčina, který byl pak vyslýchán arcibiskupem Rokycanou. Jeho další osud není znám.

² Neví se, jak píše J.Th. Müller ve svých Dějinách Jednoty bratrské, kdo byl onen valdenský starší. Pozdější bratrští dějepisci ztotožňují jej s valdenským biskupem Štěpánem. Štěpán byl však upálen ve Vídni 19.srpna 1467 a nemohl by tedy po 1468 vysvětit Michala.

³ Tato skutečnost je zvláštní především tím, že, jak píše Müller: „*Pro myšlenky apoštolské poslušnosti není později v bratrské teologii místa. Ve spise O dvojím díle útočí B.Řehoř na pojetí úřadu římské církve. Proti římskému magickému pojetí kněžského úřadu staví pojetí bratrské, které uznává pravou duchovní poslušnost apoštolskou spojující všechny pravé křesťanské kněží*“. (MÜLLER, J.; BARTOŠ, F., Dějiny Jednoty bratrské, s. 88.).

Pronásledování nemělo však dlouhého trvání. Král Jiří se vzdal snahy o německou korunu a musel zastavit svůj postup proti kompaktátům, Bratři se ale i nadále museli skrývat. První pronásledování dalo podnět k vzniku prvních bratrských spisů.

Tak vznikla zpráva o výsledku Martinově či Řehořův list podkomořímu Valečovskému. Z uvedených spisů je patrná bratrská jistota ostře kontrastující s dosavadní nejistotou, kterou se jejich náboženské snažení vyznačovalo. O pramenech této jistoty vypovídá B. Řehoř těmito slovy: „*My sme se na to vydali, abychom samým toliko čtením (= písem sv.) se spravovali a příkazy Pána Krista i svatých apoštoluo v tichosti, v pokoře, v trpělivosti, v milování nepřátel.*“⁴

Bratrská opravdovost víry i přísná kázeň ostře kontrastovaly se zbožností tehdejší církve, Jednota se však lišila také svým pojetím svátostí, zejména Večeře Páně, když zamítala klanění svátosti. Roztržka s církví podobojí však neměla základ v rozdílech věroučných, ale podnět k ní daly problémy prakticko – náboženské⁵.

Bratři, za účelem řešení těchto problémů, vyměnili si s arcibiskupem Rokycanou několik listů. Snaží se osvětlit své věroučné stanovisko a získat přímluvu Rokycanovu u krále. Poslali pak Rokycanovi spolu se svým Čtvrtým listem svůj spis „Počet z víry“, kde vykládají své učení o svátostech i svůj postoj k světské vrchnosti. Současně obrátili se Bratři téhož roku, tedy 1468, i na veřejnost spisem „Všem vůbec“, dopsali i králi, prosíce, aby ustalo jejich pronásledování. Útisk bratří však, poté, co se Jednoty Rokycana zřekl a vydal ještě v srpnu 1468 pastýřský list proti bratřím, neustal. Spor s arcibiskupem pokračoval až do jeho smrti 22. února 1471⁶. Nedlouho poté zemřel i král Jiří 22. března 1471.

Bylo tedy nutno zvolit nového krále. Tím se stal polský Vladislav (tehdy patnáctiletý). Stavovský sněm se sešel 24. dubna 1471. Bylo rozhodnuto za krále přijmout polského Jagellonce Vladislava. K témuž datu bylo svoláno i shromáždění podobojích, které Rokycanovým nástupcem zvolilo Václava Korandu ml. ovšem nikoli jako arcibiskupa ale administrátora církve.

⁴ MÜLLER, J.; BARTOŠ, F., Dějiny Jednoty bratrské, s. 94.

⁵ „*Neb my držíme o poslušenství křesťanském, a kdož by proti němu učil, sám by se vyloučil a z lásky by vypadl. Proto věz, že pro odporné věci víře a skutkuom křesťanským od vás se loučíme, abychom s vámi to činíce a svolující, nebyli zatraceni. Nůze spasení našeho nás k tomu připudila.*“ (MÜLLER, J.; BARTOŠ, F., Dějiny Jednoty bratrské, s. 94).

⁶ Jak dokládají Pátý a Šestý list bratří Rokycanovi.

1. 1. 3. Jednota za vlády Jagellonců (1471 – 1526)

Sněm k volbě krále se sešel v Kutné Hoře 24. dubna 1471. Na sněmu v Kutné Hoře byl 27. května 1471 Vladislav zvolen králem⁷. Korunovace se konala 22. srpna 1471 v kostele sv. Víta na Pražském hradě, počátek Vladislavovy vlády nebyl však zcela klidný a bezproblémový⁸.

S jejím počátkem nastaly Bratřím klidnější a příhodnější časy, slabá vláda mladého krále na ně zvláště nedoléhala a bylo jim tak přáno rozvíjet nerušeně svou činnost duchovní i literární. Bratři chtěli se také ospravedlnit v očích veřejnosti i králových a bránili se tedy označení pikartskému⁹, dali tak podnět k prvnímu svému veřejnému slyšení, které se konalo 1473 asi v Karolinu před administrátorem Korandou.

Slyšení to týkalo se zejména bratrského pojetí Večeře Páně. Rozpor mezi Bratřimi a mistry podobojími byl zcela patrný a tak nedošlo k urovnání sporu, ani k vzájemnému uznání, nejen na tomto prvním sněmu, ale ani na mnoha pozdějších¹⁰.

Do dějin bratrských zasáhla však vedle zmíněných sporů i další smutná událost, když 12. srpna 1474 zemřel bratr Řehoř, jeden ze zakladatelů a nejmávanějších členů Jednoty.

Další jednání mezi Bratřimi a konzistoří probíhalo pokojně. Bratřím byl ponechán svobodný vývoj. V této době klidu konstitovala se Jednota vnitřně a roku 1479 byl řešen problém zřízení a organizace Jednoty.

⁷ Poté co se poselství polského krále Vladimíra zaručilo, že se Vladislav postará o potvrzení kompaktát a smíření Čechů s papežem.

⁸ O český trůn usiloval totiž i uherský král Matyáš (Korvín), ten si nechal papežským legátem potvrdit svou volbu za českého krále z r. 1469 a získal na svou stranu i papeže Sixta IV. Papež po nepřijetí Matyášově vyhlásil nad Čechy i Polskem klatbu. Jednání s Matyášem probíhalo nesnadně až mezi Matyášem na straně jedné a Vladislavem a císařem na straně druhé vypukla válka jejímž výsledkem bylo uzavření smlouvy roku 1478 podle níž měl Matyáš uznat Vladislava za českého krále. Vladislav pak nadále vládl v celých Čechách, Matyáš pak na Moravě, v Lužicích a Slezsku.

⁹ Tak byli Bratři nazýváni mnohými svými odpůrci a řazeni tak po bok sektářů popírajících přítomnost těla a krve Kristovy ve Večeři Páně. J.Th. Müller ve své knize Dějiny Jednoty bratrské vyslovuje názor, že označení „pikarti“ má původ v německém Pückarten, a jde tedy o starší z Německa pocházející přezdívku, která byla nedorozuměním přenesena na Bratři. (MÜLLER, J., Dějiny Jednoty bratrské, s. 57.)

Později byli také bratři mnohdy označováni jako valdenští – patrně v souvislosti se snahou historiků o co nejobektivnější a neutrální označení, v souvislosti se zmínkou o historických vazbách bratří na valdenské.

¹⁰ Další jednání Bratří s mistry konalo se počátkem září 1478 opět v Karolinu za předsednictví Korandova. Účelem jednání bylo usvědčit Bratři z jejich bludů a přivést je k jejich odvolání. Tak bylo bratřím vytýkáno, že zavrhlí křest dětí a nové členy překřtívají ještě jednou, jelikož neuznávají křest vykonaný církví římskou, stejně tak jako neuznávají římské kněžské svěcení. Dále jim bylo vytýkáno, že o Večeři Páně věří, že chléb a víno je tělem a krví jen v okamžiku, kdy je věřící požívají, ne však na oltáři a proto zavrhuje klanění svátosti.

Po smrti B. Řehoře stál v čele B. Matěj jako starší, jemu k pomoci byla rada starších v jejímž popředí stál B. Michal. O celé Jednotě rozhodovala pak synoda. Jednotlivé sbory byly spravovány duchovním správcem – knězem, jemuž pomáhali jáhnové (kandidáti kněžství). Kněz měl i své laické spolupracovníky – hospodáře a soudce, kteří dbali na kázání ve sboru a rovnání sporů. Zvláštností bratrskou byla skutečnost, že duchovní správcové sborů se měli podle schopností živit svou vlastní prací.

Do Jednoty v tomto období přichází řada nových povětšinou vzdělaných Bratří, kteří později vývoj Jednoty nemálo ovlivní. Tak se členem Jednoty stává učenec Vojtěch , Vavřinec Krasonický a v neposlední řadě též Lukáš Pražský, přivedený k Bratřím díky kázání kněze Michala Poláka a četbou Chelčického spisů¹¹, i Lukášův bratr Jan Černý, slavný lékař.

V tomto období došlo k dalšímu pronásledování Bratří, tentokrát však především na Moravě. Roku 1481 král Matyáš rozkázal, aby se Bratří vystěhovali ze země. Bratří odcházeli do Multanska¹² mezi pravoslavné, kde je Štěpán Veliký vlídně přijal a povolil jim dokonce zřídit si vlastní město.

Zatím se příznivcům Bratří, zvláště Vilému z Pernštejna a Ctiboru z Cimburka podařilo přimět Matyáše k zastavení rozkazu. Král pak dal souhlas k návratu vypuzených.

V Čechách mělo být o Bratřích jednáno na sněmu v Kutné Hoře 1484. Sněm se sice usnesl na tom, že kacíři nemají být v Čechách trpěni, avšak článek ten byl již roku 1485 vypuštěn a Jednota žila v Čechách nadále v pokoji.

1.1.3.1. Jednota za Lukáše Pražského do smrti Vladislavovy (1516)

S příchodem nových tváří do Jednoty, jak bylo výše zmíněno, souvisí řada sporů, které tito noví, moderně smýšlející lidé, svými názory v její řady vnesli. Jednou z vůdčích postav tohoto nového směru byl i vzdělaný bakalář Lukáš Pražský.

Lukáš se narodil roku 1460 v Praze, vyznáním byl podobojí. Jeho přítel, kolegiát Vojtěch, který tehdy ještě také nebyl Bratrem, ale patrně se s Bratřimi stýkal, dodal Lukášovi spisy Petra Chelčického. Lukáš se roku 1481 stal bakalářem a poté vstoupil do Jednoty i s přítelem Vojtěchem.

¹¹ MÜLLER, J.; BARTOŠ, F., Dějiny Jednoty bratrské, s. 154.

¹² Oblast v dnešním Rumunsku.

Tato mladá generace přinesla nové myšlenky především se vyznačující svou orientací na teologii apoštola Pavla, o tomto problému bude pojednáno v jiné části práce. Svými názory dostala se skupina mladých do sporu s konzervativními stoupenci Matějovými, kteří čerpali především z evangelií.

Dalším závažný problémem této doby byl spor o dosavadní řády bratrské, které členům Jednoty bránily účastnit se moci a obchodu, tedy i to aby se stali rychtáři, konšely, či vedoucími cechů. Mnohým Bratřím byly však tyto funkce nabízeny a bylo tedy třeba tuto otázku řešit. Vážnější spor o tom vznikl roku 1489.1490 byla přijata Výpověď sněmu brandýského, která Bratřím přijímání zmíněných úřadů povolovala. Tato „Výpověď“ musela však být na nátlak zástupců konservativní strany, vedené B. Matějem zrušena. Matějova strana ale na Rychnovské synodě v květnu 1494 nakonec ustoupila názoru strany Lukášovy a souhlasila s Výpovědí brandýskou.

Zatímco Jednota se oficiálně usnesla na tomto stanovisku a pokračovala v nastoleném směru, objevili se další stoupenci konservativního ražení. Následkem toho došlo k rozdělení Jednoty ve dva směry, směr silnější, který se ve své rigorosnosti poněkud odchyluje od směru Řehořova a směr druhý, který postupuje Řehořovým směrem, avšak utkvívá právě jen na odporu vůči konšelství, úřadům, přísaze a světské moci. Tento druhý směr je pak dále nazýván jako „Malá stránka“.

Po rozchodu s Malou stránkou vyvíjí se Jednota od roku 1497 již nerušeně v novém duchu bez odporu k státní moci. S Malou stránkou bylo však nadále jednáno¹³.

Po smrti B. Matěje v lednu 1500 došlo k důležité změně v církevní organizaci Jednoty, když bylo na synodě v Rychnově ujednáno, aby nadále místo jediného biskupa byli voleni biskupové čtyři¹⁴. Po smrti B. Michala stal se vůdčí osobností B. Lukáš. Lukáš prospíval Jednotě především svou činností literární¹⁵.

Krále, jakožto rozhodného katolíka nemohla náboženská situace v Čechách nechat chladným a tak, získán k tomu královnou i uherskými preláty, nařídil pražské kapitule, aby bylo kázáno proti pikartům.

¹³ 1499 před sborem Boleslavským. A v druhé polovině 1499 i na Moravě v Hranicích a Prostějově.

¹⁴ Biskupy se pak stali Tůma Přeloučský, Eliáš z Chřenovic, Lukáš Pražský a Ambrož ze Skutče.

¹⁵ Roku 1501 nebo 1502 vydal Lukáš tiskem svůj spis Otázky dětinské – katechismus zpracovaný na základě starých husitských katechismů. Řád Jednoty a formy liturgické pomohl upevnit také vydáním své Agendy a Zpěvníku.

Bratří uchýlili se do ústraní a psali své obranné spisy. B. Lukáš napsal tehdy obširný spis Apologie, kterou Bratří poslali králi. Roku 1503 došlo k slyšení Bratří v Praze. Proti Jednotě bylo tvrdě postupováno, avšak mimo upálení v Boru¹⁶ nedošlo k žádné popravě Bratří.

K 1. lednu 1504 mělo v Praze dojít k dalšímu slyšení. Bratří přijeli do Prahy a chystali se k slyšení. Hejtmani přidělení Bratřím chtěli je bezpečně odvézt z Prahy, a tak rozhodli, aby ze slyšení zatím sešlo a Bratří odjeli. Jednání se tedy nekonalo, ačkoli kněží k němu připravili obširný seznam článků. Ty byly pak asi dodány B. Lukášovi a Lukáš k nim napsal odpověď.

Zatímco část šlechty byla Bratřím nakloněna, snažili se jiní proti nim zakročit všemožnými prostředky. Tak vystoupil proti Bratřím na dvoře králově i dr. Augustin Kásebrod, který poslal do Prahy psaní, v němž Bratří obviňuje z kacířství a žádá, aby byli postaveni v Karlově koleji k napravení. Bratří se bránili Augustinovu nařčení novou Českou konfesí z roku 1507, kterou v latinském překladu spolu s listem šlechtičny Marty z Boskovic, členky Jednoty, zaslali králi. Bratří pak na listy královny, jimiž odpověděl Martě napsali obširnou odpověď zvanou Excusatio fratrum ze 7. ledna 1508.

I přes veškerou snahu bratrskou očistit se v očích veřejnosti i králových od nálepky kacířství, bylo proti nim dále příkře postupováno. Na Svatojakubském sněmu svolaném k 25. červenci 1508 se stavové podobojí shodli na společném postupu proti pikartům, což bylo 10. srpna 1508 potvrzeno mandátem krále Vladislava, tzv. Mandátem svatojakubským. Mandát byl vložen mezi zemské desky a tím nabyl trvalé právní platnosti¹⁷ v omezeném rozsahu byla tato listina přijata i na Moravě¹⁸.

Vydání mandátu způsobilo na některých místech další stíhání Bratří. Bratří měli být ve smyslu Jakubského mandátu 27. prosince 1509 postaveni k výsledku před nejvyšším purkrabím Zdeňkem Lvem z Rožmitálu. Bratrským odpůrcům se však nepodařilo sehnat nikoho z vůdčích postav Jednoty a tak se k slyšení na hrad dostavilo jen deset prostých Bratří, kteří byli po zápisu jejich jmen propuštěni. Nešlo totiž o stíhání laiků, ale kněží.

Bratří nechali krátce na to roku 1511 nově v Norimberku vytisknout svou Obranu v latinském překladu jako *Apologia sacre Scripture*. Lukáš shrnuje tu dobovou bratrskou věrouku.

¹⁶ Kryštof ze Švanberka zmocnil se při přepadení tajného bratrského sboru v Újezdě šesti bratří, které nechal 6. listopadu 1503 v Boru upálit jako kacíře.

¹⁷ Byl pak několikrát obnoven, zvl. Roku 1602 a v platnosti zůstal až do roku 1609.

¹⁸ Byly schváleny odřavce 1 – 3, tedy odstavce o zákazu bratrských sborů, spisů a přísluhování.

Saský vévoda Jiří uložil lipskému bohoslovcí Dungersheimovi aby napsal vyvrácení této Apologie. Dungersheim tedy napsal spis *Confutatio apologetici cuiusdam sancte scripture* a vyložil zde učení katolické v deseti bodech. Také Luther, když bojoval o správné pojetí odpustků, seznámil se s bratrskou Apologií.

Nakonec octl se v nepříjemné situaci i B. Lukáš, když se měl dostavit do Prahy pro poučení, aby se rozhodl pro církev podobojí nebo podjednou. Sepsal tehdy „Počet z víry“ proč nezůstal při straně podobojí a přidal se k Bratřím. K jednání v Praze však nedošlo. Nastaly totiž události, které znemožnily stíhání Bratří, dne 13. března 1516 zemřel král Vladislav.

1.2. Jednota bratrská a působení Lutherovo

1.2. 1. Za vlády Ludvíka Jagellonského (1516 – 1526)

Nástupem Vladislavova syna Ludvíka se Bratřím mnoho ulehčilo, mandát Vladislavův ztratil po jeho smrti svou ostrost. Po dobu nepřítomnosti ještě neplnoletého krále spravovala zemi rada složená z dvou pánů, dvou rytířů a dvou měšťanů, polovina z toho podobojí a polovina katolíků. Nedlouho poté zemřel i administrátor církve podobojí - Pavel ze Žatce a jeho nástupcem se roku 1517 stal Matěj Korambus.

V Sasku začal Luther své vystoupení a jako nejvyšší autoritu hlásal evangelium a spasení skrze pouhou milost Boží. Lutherovi české hnutí náboženské, ač v něm zpočátku viděl kacířství, nebylo zcela cizí. Sám poznal v Erfurtu Husa blíže. Užasl nad tím, že je u Husa vše založeno na Písmu. Viděl však v Husovi a Bratřích nadále kacíře, jak v tom byl vychován. Do Německa pronikly však i spisy bratrské a Luther se tak seznámil s jejich pojetím svobody podle apoštola Pavla. Již 1516 ve svém Čtení o listu Římanům přiznává tuto příbuznost, ale přece odmítá, jakoby církvi k tomu veden, stanovisko pikartů jako kacířské¹⁹.

Do čela Jednoty se dostal po smrti B. Matěje Přeloučského roku 1518 jako nejstarší biskup B. Lukáš. Jednota navázala v té době styky s Erasmem Rotterdamským a snažila se

¹⁹ Lutherovi protivníci soudili však o jeho poměru k Čechům jinak. Dr. Jan Eck nazýval Luthera ve svých „Obeliscích“ jedovatým Čechem. Na řeč o Češích přišlo i na Lipské disputaci v červenci 1530 zjm. v momentě kdy Luther začal mluvit o sporném papežském primátu. Luther se však vzpírá jít s Čechy ve všem, ačkoli v mnohém jim dává za pravdu. O tom více v následujících kapitolách.

získat Erasmovo dobrozdání o bratrské Apologii²⁰. Roku 1522 a v letech následujících docházelo k četným písemným stykům Luthera s Jednotou, zjm. s B. Lukášem. Počátkem roku 1523 kdy se Bratřím dostala tištěná odpověď Lutherova Bratřím, ti vydali tuto odpověď v českém překladu s názvem „Odpověď Bratří na Spis Martina Luthera“.

Stanovisko Lutherovo a Lukášovo se i přes vzájemné uznání tak rozcházelo, že nebylo možné očekávat mezi nimi dohodu. Blíže bude o této problematice pojednáno v kapitole 3.

Jednota v době Lukášově a za neklidných poměrů této doby dále rozvíjela v ústraní svou činnost a bránila se zahraničním vlivům jež se do ní snažily vniknout.

Změnu poměrů přinesl až nástup nového panovníka – Ferdinanda Habsburského – na český trůn. Tento energický přísný katolík stal se českým králem po nešťastné smrti Ludvíkově v bitvě s tureckým sultánem Solimanem u Moháče 29. srpna 1526.

1.2.2. Ferdinand I. českým králem. Počátky protireformace.

Ferdinand I. Habsburský, bratr císaře Karla V. a manžel Anny Jagellonské, sestry tragicky zesnulého krále Ludvíka byl vybrán jako vhodný kandidát na český trůn po potlačení katolické opozice vedené Zdeňkem Lvem z Rožmitálu. Nového krále vybrali stavové 24. října 1526. Korunovace konala se v únoru 1527.

Stejně jako jeho polští předchůdci neměl ani Ferdinand svůj nástup na trůn nijak snadný. Musel čelit v Uhrách opozici tamní šlechty, která za svého vládce zvolila Jana Zápolského.

Zápas se Zápolským, který k prosazení své moci neváhal využít pomoci Tureckého sultána, trval až do roku 1531 kdy bylo uzavřeno příměří. Ferdinand mohl pak vládnout v Části Uher neovládané Turky.

Nadto stal se mladý král Ferdinand římským císařem, když byl zvolen po abdikaci svého bratra, císaře Karla V. Problémy se však novému králi nevyhnuly ani v Čechách.

Zde musel čelit jednak problémům ekonomickým, především Jagellonskému dědictví v podobě nemalých královských dluhů, a jednak problémům náboženským. Rozdělení

²⁰ K Erasmovi byli tedy vysláni poslové Mikuláš Klaudián a Vavřinec Votík. Ti přišli do Antverp asi v červnu 1520 a přinesli s sebou Apologii z r. 1511, žádali Erasma aby ji přečetl a posoudil. Erasmus však odpověděl, že neměl čas spis řádně přečíst a nemůže se tedy k němu vyjádřit. Dobrozdání Erasmovo pokoušel se pak ještě získat i Albrecht z Boskovic. Bratři pak poznali, že Erasmus stojí na katolickém stanovisku katolickém v němž by si přál několik oprav na něž by církev sama měla přistoupit. Proto k dalším kontaktům mezi Bratřimi a Erasmem již nedošlo.

kališnické církve v proud radikální (orientovaný evangelicky) a směr konservativní (stále více se sbližující s církví římskou a usilující o spojení s ní) stále trvá a nesnadnou situaci navíc komplikují Bratří i novokřtění přicházející v těchto letech v nemalém počtu do českých zemí, především pak na Moravu.

1.2.2.1. Jan Augusta v čele Jednoty

Jednota přichází o jednu ze svých vůdčích postav. Když 11. prosince 1528 umírá její biskup Lukáš Pražský, nastávají v její organizaci vážné změny. Na bratrském sněmu v Brandýse byli do úzké rady navrženi B. Jan Augusta, Martin Michalec, Michal Weiss, Mach Sidonský a Jan Tejnský, strana Rohova tím nabyla rozhodnou převahu. Biskupy byli zvoleni Beneš Bavoryňský, Vít Michalec a Jan Augusta. Po bratrském sněmu požádal Bratří Kunrát z Krajku, aby sepsali apologii své víry o níž jej požádal markrabě Jiří z Braniborska.

Oproti koncepci Lukášově, který se snažil uchovat Jednotě její svéráz a ostře se ohrazoval proti vlivům reformačním, jenž se do ní snažily proniknout, nastupuje pod vedením Jana Augusty Jednota cestu zcela odlišnou a je tak vtažena do světových dějin reformačních více než dosud.

Bratří se v této době sbližují s Lutherem, přáli si totiž, aby Bratrská konfese z roku 1532 vyšla tiskem ve Wittenbergu pod záštitou Lutherovou. Luther přijal je vlídně a opatřil jejich Apologii, která vyšla tiskem jako „Rechenschaft des Glaubens der Brüder“ 1533 svou předmluvou. Vztahy s wittenberskými byly pak mnohem živější a vliv Luthera na Jednotu značně vzrostl. Bratří pak předložili tuto svou německy tištěnou Konfesi markraběti Jiřímu²¹.

Ferdinand I. již od počátku své vlády začal jednat zcela v zájmu posílení královské moci, viděl totiž neúspěch krátkozraké politiky Jagellonské i vzrůstající moc stavovskou, která jeho koncepci zahrnující potlačení evangelických proudů a přivtlení Čechů zpět k římské církvi nebyla nikterak nápomocna. Král rozhodl se tedy vzít moc do svých rukou a snažil se omezit moc šlechty a vymanit se ze závislosti na ní. K tomu mu napomohl i požár vypuknuvší na

²¹ Bratří jsou zde již v mnohém zajedno s německou reformací. Zajímavé je, že počítají již jen dvě svátosti a spasitelný význam přikládají zvláště křtu. Blíže viz. Kapitola 3.

Malé Straně, jemuž podlehly i zemské desky. Při obnově tohoto dokumentu usiluje Ferdinand o to, aby zde nebyla zahrnuta svobodná volba krále českými stavy, ale aby mohl moc pro svůj rod zajistit dědičně²². Král rozhodl se také, v zájmu své církevní politiky, jak bylo zmíněno výše, zakročit proti novokřtěncům o nichž bylo na sněmu roku 1534 usneseno, že nemají být v českých zemích trpěni a neustoupí-li od svých bludných názorů, mají být podle toho trestáni. Bratří, vědomi si skutečnosti, že by toto ustanovení mohlo pro, dosud u nich praktikované opětování křtu, způsobit i jejich pronásledování, zřekli se na bratrském sněmu v Mladé Boleslavi 1534 tohoto obyčeje u těch, kdo byli již jednou trojičně pokřtěni. Zbavili se tak hrozby jejich pronásledování spolu s novokřtenci a přiblížili se opět o krok reformačnímu pojetí saskému.

Současně se B. Jan Augusta snažil o spojení Jednoty s církví podobojí²³.

Král vida bratrskou aktivitu na poli reformačním tedy i její příklon k radikálnímu směru protikatolickému, jenž se od té doby snažil všemožně potlačit, rozhodl se zakročit i proti Bratřím. Nechal proto Bratří stíhat v některých královských městech.

Když Bratří viděli, že se jim snadno nedostane výrazného zastání, snažili se navázat styky s příbuznými zahraničními církvemi a předložit tak veřejnosti svou víru. Začali tedy chytat novou konfesi jejíž vzor viděli v konfesi Augsburské, se kterou se však neztotožňovali²⁴.

Za těchto poměrů byla sepsána nová Bratrská konfese z roku 1535²⁵, podepsali ji bratrští páni a rytíři v počtu 12 pánů a 33 rytířů a přiznali se tím veřejně k Jednotě. Konfese byla pak v latinském překladu zaslána králi – Kunrát Krajíř byl v audienci králem přijat 11. listopadu. 14. listopadu byli přijati Vilém Křinecký a Jindřich Domouský a podali králi Konfesi. Král ačkoli slíbil, že konfesi prozkoumá, pověděl jim později, že neměl dost času ke čtení spisu a nemůže jim dát definitivní odpověď. Konfese byla pak posuzována spolu s Apologií z r. 1532 katolickým bohoslovcem.

²² A tak je v novém textu jeho manželka Anna Jagellonská uznána dědičkou českého království a tím Ferdinand legitimizuje, jakožto královnin manžel, dědičný nárok svého rodu na český trůn.

²³ Jednal proto mnoho v tichosti s administrátorem. S tímto jednáním Augustovým souvisí jeho kniha O spasení, kterou se snažil získat podobojí pro svou myšlenku.

²⁴ Proto poslali své posly do Wittenbergu, aby zde pojednali s Lutherem o svém věroučném stanovisku

²⁵ Byla sepsána česky a sepsal ji patrně Jan Roh za pomoci Jana Augusty. Obnovení křtu bylo zde již opuštěno a počet svátostí omezen na dvě, Bratří trvají ale nadále na svém učení o Večeři Páně, spasení, kněžském celibátu etc. ač i zde došlo již k velkému sblížení s Lutherem. (O tom více v kapitole 3.).

Jak je patrné, přiklonila se již Jednota silně k reformaci Lutherově, ale přece se snažila svůj svéráz udržet. Konfese bratrská byla latinsky tištěna ve Wittenbergu s doporučením samého Luthera²⁶, aby bylo patrné, že jsou Bratři zajedno se saskou reformací.

Bratři v této době navazují styky mimo Luthera i s představiteli jiných reformačních proudů – především s Bucerem a Kalvínem.

Po letech klidu dochází pak opět k další vlně pronásledování Bratří. Na nátlak katolické strany byl svatojakubský mandát Vladislavův opět vložen do zemských desek. Bratři, na něž byl tento mandát neprávem vztahován²⁷, jsou pak na jeho základě žádáni aby se připojili buď ke straně podjednou nebo podobojí. Jednota se v těchto letech silně luteranizuje a vzdaluje se od své podoby z let Lukášových, ačkoli od r. 1544 začal se Augusta opět k Lukášovu pojetí vracet a reformační vlivy v Jednotě byly již hodnoceny kritičtěji.

Od řešení náboženských otázek v českých zemích odvrací pozornost královi znepokojivá situace v Německu. 19. února 1546 umírá Martin Luther.

1.3. Po smrti Lutherově

1.3.1. Šmalkaldská válka, stavovský odpor proti králi a první vyhnanství Bratří.

Po smrti Lutherově přiostrhují se v Německu spory mezi reformační a katolickou stranou, které vrcholí vojenským konfliktem. Ferdinand chystající se vtrhnout s vojskem do Saska naráží však v Čechách na odpor, čeští novoutrakvisté a Bratři, ani luteráni nemají zájem bojovat proti německým evangelíkům. Když pak Ferdinand vyzývá mandátem české stavy a města, aby dobrovolně poskytli pomoc, odpovídají mu čeští stavové negativně a krátce na to ujednávají mezi sebou jednotu²⁸.

V Německu zatím došlo k rozhodující porážce saského kurfiřta u Mühlberku 24. dubna 1547 a král se pak vrátil do Prahy, zakročil proti odbojným měšťanům a využil nastalou situaci k posílení své absolutistické moci. Stavové pak na příštím sněmu v srpnu 1547 zrušili

²⁶ Konfese bratrská vyšla zde r. 1538 s latinským názvem *Confessio fidei ac religionis baronum ac nobilium Regni Bohemiae*.

²⁷ Bratři se hájí argumentem, že mandát ten byl vydán proti „pikartům“, sektářům, jejichž učení je mylné a v nesouhlase s pravým učením křesťanským, tak ale Bratři nikdy neučili.

²⁸ I přes zákaz králův sešli se v Praze 17. března 1547 mnozí čeští páni a rytíři, schválili 57 artikulů a žádost ke králi, kde se staví proti absolutismu a zastávají se stavovských svobod.

svůj zápis jednoty. Vzrůst královské moci je patrný i v další ignoraci práv českých stavů, když zemskou správu svěřil král do rukou svého syna Ferdinanda II. Tyrolského.

Zmíněné události dotkly se i Jednoty. Král vydal znovu Vladislavův mandát a také zatýkácí list na Jana Augustu. Bratří se bránili veřejně a popírali, že by byli pikarty. Jan Augusta byl lstí hejtmana Šejnocha spolu s B. Bílkem zajat a vězněn na Křivoklátě. Mnozí Bratří než by se poddali církvi podjednou či podobojí, chystali se do vyhnanství. Obrátili se na Prusy, kde vládl kníže Albrecht Braniborský a vyslali k němu vyslali poselstvo.

Část Bratří putuje poté do Polska a usazuje se v Poznani odkud odchází do Prus, kde se však musí podříditi tamní církevní organizaci.

Nedařilo se jim však v Prusku příznivě a mnozí se vraceli do Čech. Postupně si Bratří v Polsku zřídili středisko v Poznani a šířili se i mezi polským měšťanstvem a šlechtou, zdejší organizaci spravoval B. Jiří Izrael, vyslaný sem za tímto úkolem z Čech. Roku 1555 bylo v Kozmínku jednáno o spojení Jednoty s evangelickou církví v Polsku na základě společné dohody, sjednocení se však dohodnout nepodařilo.

České poměry se také nevyvíjely nikterak příznivě. Vzhledem k vězení Jana Augusty a smrti B. Macha neměla Jednota světícího biskupa. Augusta si ale volbu nového biskupa nepřál, čímž byla Jednota postavena před nelehkou otázkou, která byla vyřešena až r. 1555.

Bratří v Přerově toho roku zvolili nových 5 členů, kteří doplnili radu. Zcela opustili princip apoštolské sukcese a zavedli evangelickou ordinaci duchovních zcela podle vzoru reformačního. Jednota spojila se také s luterským kazatelem Šebestiánem Pfauserem, dvorním kazatelem budoucího krále Maxmiliána, skrze něhož podali Maxmiliánovi svou Konfesi.

Došlo také - na bratrském sněmu r. 1557 - k volbě dvou biskupů. Biskupem pro polskou Jednotu byl zvolen Jiří Izrael, pro českou pak Jan Blahoslav, tím získala polská Jednota vlastního biskupa a tím i větší míru samostatnosti.

Zatímco se Bratří takto snažili o získání zastánců, povolal Ferdinand do Čech r. 1556 mocnou posilu svých katolizujících snah, totiž zástupce jezuitského řádu.

Jezuitům byla v pražském Klementinu zřízena kolej²⁹. Tato kolej se pak stala protiváhou pražské univerzity, kterou ovládali podobojí. Králi se také podařilo dosáhnout jmenování pražského arcibiskupa pro církev podjednou, tím byl 5. října 1561 jmenován Antonín Prus.

²⁹ Roku 1562 dostali jezuité právo povyšovat na mistry a doktory, jako na jiných zahraničních univerzitách.

Vladaři záleželo zjm. na získání šlechty bratrské a podobojí, chtěl totiž posílit sepjetí kališníků s církví římskou. Pobýval tehdy v Praze odkud 4. ledna 1562 odjel na koncil do Tridentu, sliboval, že chce jednat s papežem, aby pražský arcibiskup mohl světit i kněžstvo podobojí.

V této době dostal se po mnoha letech vězení na svobodu 4. srpna 1561 B. Bílek, zatímco jeho „spoluvězeň“ Jan Augusta byl dále vězněn. Vyostřily se však poměry mezi ním a Jednotou, když trval na stanovisku, že je jediným biskupem Jednoty a ona nedbá jeho pokynů a napomenutí. Bratří postupují proti němu příkře a chtějí se zbavit veškerého jeho vlivu, po těchto sporech ustává i vzájemná korespondence mezi bratrskými staršími a Augustou.

1.3.2. Povolení kalicha, propuštění Augustovo a korunovace Maxmiliána Habsburského českým králem.

Císař Ferdinand stárnul a začal se tedy zajímat o korunovaci svého nástupce. Logicky by se zdálo, že králem českým se stane jeho starší syn Maxmilián, avšak právě tohoto si císař nepřál posadit na český trůn. Vedly ho k tomu zcela zjištěné důvody. Jeho syn Maxmilián totiž naprosto nesdílel otcovy náboženské názory. Chtěl se dokonce veřejně přihlásit k Augsburskému vyznání.

Ferdinandova averze vůči názorům Maxmiliánovým se ostatně projevila již dříve, když byl správou země pověřen jeho bratr Ferdinand, jak bylo řečeno výše.

Nakonec však Maxmilián zůstal katolíkem, i když ne zcela, vymohl si dispens, aby mohl sám přijímat pod obojí. Tento ústupek v podobě vnějšího příklonu ke katolicismu stačil k usmíření císařovu a Maxmilián byl 20. září 1562 v Praze korunován českým králem. Poté se odebral s císařem do Frankfurtu n. M., aby se nechal korunovat králem německým³⁰.

Jednota za těchto poměrů pracovala v tichosti. 1462 sešli se bratrští starší v Přerově, kde bylo ujednáno, aby Jednotu nadále spravovali čtyři biskupové namísto jednoho, a aby jejich kompetence byly rozděleny. Bylo tu jednáno také o spojení s českou církví podobojí, jelikož

³⁰ 30. listopadu 1562.

se očekávalo, že po nástupu Maxmiliánově na český trůn, bude provedena reformace podle Augsburské konfese³¹.

Mezitím se jednání Tridentského koncilu blížilo ke svému konci. Nakonec papež dal svolení biskupům arcibiskupům, aby za určitých podmínek povolili kněžím podávat pod obojí způsobou. Císař, který byl v této době již velmi nemocný, uvítal povolení kalicha, nicméně čeští kněží podobojí neměli již zájem o sjednocení s církví římskou pouze na základě povolení kalicha

Patrně pod vlivem předešlých událostí byl z vězení propuštěn Jan Augusta bez jakýchkoli revokací, jimiž bylo dosud jeho propuštění podmiňováno, musel však slíbit, že nebude veřejně kázat. Augusta se vrátil k Bratřím a nedbaje dřívějších neshod jednal jako biskup a sudí Jednoty, došlo pak k dohodě mezi ním a Bratřími a Augusta působil v Jednotě jako senior.

Císař Ferdinand zemřel 25. července 1564 ve Vídni. A na trůn usedl jeho, již korunovaný syn Maxmilián.

Povolení kalicha nevedlo však k sblížení k církví římskou, ale mělo účinek spíše opačný a vedlo k odvrácení mnohých konservativních kališnických proudů od Říma. Jednota byla posílena reformačním hnutím a rozvíjela se zdárně i v Polsku.

Zatímco české země byly zmítány náboženskými nepokoji, nebyla situace v Německu, vlasti Martin Luthera, o mnoho růžovější. Jak Lutherovo vystoupení, tak jeho kontakty s českými zeměmi spadají do neklidného období dějin německé říše. O nich bude však krátce pojednáno až v následující kapitole.

³¹ HREJSA, F., Dějiny křesťanství v Československu V., s. 329.

2. MARTIN LUTHER A JEHO VYSTOUPENÍ V NĚMECKU

2.1. Německo na prahu reformačního vystoupení Martina Luthera

Jak již bylo výše naznačeno, zastihujeme Německo na 15. století, tedy v době, kdy se narodil Martin Luther jeho vlast ve víru světových událostí. Moc má v rukou, obdobně jako v českých zemích, panovnický rod Habsburků, který zde s krátkou přestávkou (1742 – 45) vládne až do roku 1806. Mezi Habsburskými panovníky vynikal zjm. Maxmilián I., který se pokusil německou říši reformovat. Jeho reformy však narazily na nemalý problém – územní „rozdobenost“ říše.

Roku 1519, tedy těsně po prvním vystoupení Lutherově se stal císařem Karel V. Právě za jeho vlády zažila říše nebývalý rozkvět a Habsburské impérium se stalo světovou mocností.

V zahraniční politice se soustředil na konflikt s Francií a Turky (Osmanskou říší, která tehdy výrazně ohrožovala Evropu). Těmito aktivitami Karel sám značně oslaboval svou pozici v říši. Věnuje se vnějšímu nepříteli, nemohl účinně čelit nepříteli vnitřnímu, totiž reformaci, která se mezitím v říši rozmáhala.

Z kulturního hlediska nezůstala ani německá říše uchráněna dobových fenoménů. I zde se intenzivně projevoval humanismus a renesance, svého vlivu nabyla i mystika – ve své specifické podobě tzv. „německé mystiky“, jejíž vliv zaznamenal i mladý Luther

2.2. Život Martina Luthera

2.2.1. Luther před reformačním vystoupením

Martin Luther se narodil 10. listopadu 1483 v saském Eislebenu jako druhý syn havíře Jana Ludera³². Nejprve začal navštěvovat městskou školu v Mansfeldu, kam se rodina krátce po jeho narození přestěhovala.

³² Příjmení rodiny se psalo různě: Luder, Lüder, Luider. (VESELÝ, D., Martin Luther – Reformátor, s. 7.)

Ve čtrnácti letech jej otec poslal na studia do Magdeburgu. Zde, v latinské řádové škole, však mladý Luther studoval pouze rok (1496 – 7), aby se pak za vzděláním vydal do Eisenachu a následně r 1501 na univerzitní studia do Erfurtu.

Zde, v Erfurtu, byl imatrikulován koncem dubna 1501 jako Martinus Ludher ex Mansfeldt. Na této univerzitě získal první akademický stupeň – Baccalaureus liberarum artium již na podzim 1502. V lednu 1505 byl promován jako magister artium.

Jako magistr musel přednášet, začal tedy přednášet a podle vůle otcovy studovat právo. Otcovo přání, aby se mladý Martin vydal na úspěšnou dráhu studiem práv však zůstalo nenaplněno poté, co Luther v polovině července 1505 vstoupil do kláštera.

Co jej vedlo k tomuto rozhodnutí zůstává tajemstvím. Tradice vypráví, že se tak stalo po zážitku v bouři, kdy nedaleko od něj uhodil blesk a on pak ve strachu ze smrti slíbil, že zůstane – li na živu stane se mnichem.

Ať již Lutherovy pohnutky byly motivovány podobným zážitkem či nikoli, zůstává faktem, že v létě 1506 vstoupil do erfurtského kláštera augustiniánů – eremitů, kde absolvoval roční noviciát pod vedením Jana Greffensteina a kde se po jeho uplynutí stal členem řádu. 4. dubna 1507 přijal v erfurtském kostele kněžské svěcení. Poté se musel věnovat studiu teologie podle příkazu svého představeného – generála řádu – kterým byl pro Německo Jan Staupitz.

Luther se tak dostal do Wittenbergu – ne příliš prosperujícího města, ale zato města s univerzitou.

Augustiniáni měli na univerzitě dvě profesorská místa – biblickou katedru na teologické fakultě a katedru etiky na fakultě artistické – a právě zde, na artistické fakultě začal Luther přednášet.

Sám však také dále studoval a 9. března 1509 byl promován jako „baccalaureus biblicus“. Pak byl však náhle odvolán do Erfurtu. V době svého působení zde se Luther začíná věnovat studiu biblických jazyků ačkoli až do r 1514 používá ke svým výkladům latinský překlad Bible.

Lutherovu akademickou dráhu na krátký čas přerušily jiné řádové povinnosti. Byl totiž jako delegát spolu s se svým řádovým kolegou vyslán do Říma. Po této cestě se vrací do Erfurtu. Nepobude zde ale dlouho a na přání Staupitzovo se opět ocitne ve Wittenbergu, aby zde na biblické katedře přednášel.

Ve Wittenbergu se Luther na naléhání Staupitzovo uchází o doktorát teologie a je také ustanoven augustiniánským kazatelem.

2.2.2. Luther - reformátor

Někdy do doby mezi lety 1511 -1513, kdy Luther již působil ve Wittenbergu, se datuje tzv. zážitek z věže. Ten je považován za Lutherův vnitřní obrat v teologickém chápání zjm. v otázce ospravedlnění pouhou vírou. Jeho autenticitu není důvod zpochybňovat, víme o něm ze spisů samého Luthera. Chronologicky jej lze zařadit do období, kdy se Luther zabýval svými prvními přednáškami k Žalmům. S touto událostí, tedy s Lutherovým „vnitřním přerodem“ se však nekryje počátek veřejného reformačně laděného vystoupení tohoto wittenberského teologa.

Lutherova kritika církve se totiž naplno a otevřeně ozvala až o několik let později – konkrétně na podzim roku 1517 v tzv. „sporou o odpustky“ v němž Luther za svého života viděl počátek reformace.

Luther vystoupil proti odpustkům sepsáním známých 95 tezí, které podle legendy přibyl na dveře wittenberského kostela.

Konflikt s církví , který se původně odehrával v rovině ryze akademické a ryze teologické, tak přerostl v otevřený konflikt mezi teologem Lutherem a církví jako institucí. S Lutherem byl v Římě zahájen v červnu 1518 proces pro kacířství, jeho ochránce – kurfiřt Fridrich Moudrý však dosáhl přeložení výslechu z Říma do Augsburgu.

V Lipsku tváří v tvář Eckovi zpochybnil Luther moc papeže i autoritu koncilů, což vedlo k obnovení jeho procesu a bulou Exsurge Domine byl 15.6.1520 prohlášen za kacíře.

Na naléhání Fridricha Moudrého souhlasil Filip V. s vyslechnutím Luthera na říšském sněmu ve Wormsu. Luther své názory odmítl odvolat a z Wormsu odjel, cestou se odehrál fingovaný únos, jímž jej Fridrich Moudrý uchránil pronásledování a dal jej dopravit na hrad Wartburg, kde se Luther od května 1521 do března 1522 věnoval především překladu Nového Zákona do němčiny. 15. května 1521 byla nad Lutherem, nyní již bezpečně ukrytým na Wartburgu wormským ediktem vyhlášena říšská klatba.

Roku 1522 však reformátor Wartburg opouští a vrací se do Wittenbergu zmítaného selskými nepokoji. V následujících letech selských bouří nazývaných souhrnně jako německá selská válka vyzývá Luther selské vůdce k míru, pak se staví na stranu šlechty a píše spis „Proti loupežnickým a vražedným rotám sedláků“.

Problém selské války vedl k obratu v reformaci – od reformace „zdola“ k reformaci „shora“ tedy reformaci v rukou šlechty a knížectva. Na říšská knížata byla přenesena i církevní pravomoc, čímž tato splynula s mocí politickou.

Luther v těchto neklidných časech nepůsobil jen jako reformátor, ale oženil se roku 1525 s bývalou členkou ženské větve cisterciáckého řádu Kateřinou von Bora.

Na stranu Lutherovu se přiklonila celá řada šlechticů i měšťanů. Pokus Filipa Hessenského o znovusjednocení v Marburgu ztroskotal a tak se do jednání s protestanty³³ pokusil císař Karel V. na říšském sněmu v Augsburgu.

Protestantská strana se k jednání dobře připravila, když pro ni Filip Melancton – Lutherův blízký spolupracovník - formuloval vyznání víry – tzv. Confessio Augustana. Luther sám se jednání v Augsburgu nemohl zúčastnit kvůli výše zmíněné klatbě.

2.2.3. Konsolidace nové církve

Je třeba zmínit, že nová německá církev jdoucí ve šlépějích Lutherových z počátku nebyla organizovaným celkem. Postupem času a v souvislosti s jejím velkým rozvojem bylo však třeba církev organizovat. Luther se již roku 1525 obrátil na saského kurfiřta a navrhoval nápravu církve tak jak ji formuloval ve svém spise „Křesťanské šlechtě německého národa“, totiž jako upravení organizace církve „shora“ pomocí tzv. vizitací

Stav zjištěný po vizitacích nebyl nikterak uspokojivý a tak byla prováděna nejrůznější opatření. V církevních sborech došlo k zavedení správy – volbě presbyterů v kteréžto funkci se hojně uplatnili laici. Zřízen byl také úřad superintendenta jakožto dozorce nad církví.

Nevzdělanost lidu i kněží vedla Luthera k sepsání základů křesťanského učení ve formě otázek a odpovědí, tedy formě katechismu. Luther roku 1529 vydal tiskem oba své katechismy, jak tzv. „Malý katechismus“ tak i „Velký katechismus“, který vyšel pod názvem „Německý katechismus“ jako doplněk dalšího, pro nově se ustavující církev významného

³³ Německá evangelická šlechta tak byla poprvé nazvána na zemském sněmu ve Špýru.

reformátorova díla, Německé mše (Deutsche Messe), ta poprvé vyšla ve Wittenbergu již v roce 1525.

2.2.4. Situace po Augsburském sněmu do smrti Lutherovy (1530 – 1546)

Význam Augsburského sněmu spočíval především v tom, že vůdčími osobnostmi reformace se napříště stali šlechtici a knížata namísto teologů. Vojenské ohrožení semklo protestantskou šlechtu, která 9. března 1531 založila Šmalkaldský spolek – evangelický obranný vojenský svaz.

Na říšském sněmu ve Frankfurtu uzavřel císař se Šmalkaldským svazem příměří s tím, že konečné rozhodnutí náboženské otázky se mělo uskutečnit nikoli na koncilu, ale na říšském sněmu. Pozice Šmalkaldského spolku byla oslabena nerozvážností Filipa Hesenského. Zahájení vojenských operací proti tomuto uskupení se však již Luther nedožil, zemřel totiž 18. února 1546 v Eislebenu.

2.2.5. Po Lutherově smrti

Krátce po Lutherově smrti vypukla mezi Šmalkaldským spolkem a katolickou šlechtou vedenou císařem Karlem V. tzv. šmalkaldská válka. Rozhodující bitvou u Mühlberku r 1547 byly protestantské síly zlomeny. Císař se pak pokusil o kompromisní řešení náboženského problému vyhlášením tzv. Augsburského Interim („prozatím“) 30.května 1548, které zachovávalo protestantům část jejich politických a náboženských výsad. Další uspořádání náboženské otázky ponechal Karel V. svému bratru Ferdinandovi I.. Ten také vedl jednání v Augsburku, která skončila 29. května 1555 náboženským mírem – tzv. „augsburským mírem“, který zajišťoval rovnoprávnost katolíkům a luteránům (ostatním protestantům – kalvinistům, zwingliánům a novokřtěncům zajistil rovnoprávnost až Vestfálský mír roku 1648). Augsburským mírem se rozhodování o náboženských otázkách dostalo do rukou šlechty, ta totiž bude napříště rozhodovat o náboženství svých poddaných, jak stanovuje známá zásada Cuius regio eius et religio.

2.3. Dílo a teologie

Jak píše ve své knize *Cesty k Lutherovi* německý teolog O.H.Pesch není bádání o wittenberském teologovi a ani o jeho teologii tak jednoznačné jak by se na první pohled mohlo soudit. Bádání o Lutherově myšlení a názorech se dnes ubírá dvěma hlavními směry, z nichž první zkoumá především vztah mezi reformátorovým myšlením a renesančním humanismem, jehož vlivu ani Luther nebyl ve své době ušetřen, druhý směr se zabývá augustinismem a jeho vlivem na teologické myšlení Lutherovo.

Na mladého Luthera měla nesporný vliv ockhamistická filosofie, která byla tehdy považována za reprezentativní teologii katolické církve, zabývá se však také Augustinem. A právě vhléd do Augustinovy teologie mu napomůže k tomu, aby ockhamismus odmítl.

Luther v důsledku svého teologicko – exegetického poznání cítil potřebu reformovat církev, nikoli však silou zbraní – jak to činil například Zwingli v Curychu – na ozbrojené povstání, jako prostředek, který by provedl „reformu církve“ Luther nepomýšlel. Usiloval ale o provedení reformy „silou ducha“, tedy z pozic teologických. Luther byl biblista – exegeta – a tak je z jeho díla přímo patrné jak se snažil své teologické závěry získané z Písma usilovnou exegetickou prací uplatnit i v církevní praxi.

Reformátorem se Luther stal více – méně neúmyslně, tedy přinejmenším s notným přičiněním kruhu svých známých, kteří zařídili šíření jeho 95 tezí.

Poznav pravdu v Písmu pojal Luther reformační úmysl v tom smyslu, že odmítl pozdně středověkou scholastickou teologii tomismu a ockhamismu, aby pak jedinou závaznou autoritou učinil Písmo. Z hlediska teologického Luther soudí, že se soudobá teologie provinila především tím, že přejímala pojmy z jiné vědní oblasti, totiž aristotelské filosofie, a tím zavedla teologii do slepé uličky „planého filosofování“ v níž se teologie na počátku 16. století ocitla. Teologie přitom podle Luthera disponuje dostatkem vlastních vyjadřovacích prostředků, které lze čerpat především z Písma. Luther tedy vidí jako svůj úkol zavést v teologii vlastní – biblickou terminologii.

Nutno však podotknout, že, ačkoli Luther vystavěl svou teologii na Písmu, musely i přesto počáteční impulsy jeho teologického myšlení pocházet odjinud. Luther ačkoli razil

svou vlastní cestu byl ovlivňován dobovou atmosférou a událostmi a stejně tak i soudobou teologií a mystikou.

Lutherovy reformační názory, jak již bylo řečeno, byly motivovány především jeho vědeckou a akademickou činností a jsou tedy velmi dobře sledovatelné v jeho četných spisech.

Rozhlédneme – li se v teologických knihovnách po policiče s nadpiskem Luther zjistíme často nejen skutečnost, že o Lutherovi již byly napsány tisíce knih, ale především fakt, že sám wittenberský profesor byl nesmírně plodným autorem. Vypsání seznam jeho spisů by zabralo nemalé množství stránek a bylo by nakonec zbytečným počinem.

Prvním problémem na který jsem při studiu základů Lutherovy teologie narazila byl fakt, že budoucím generacím nezanechal žádné dílo, v němž by systematizoval svou teologii. Není zde tedy kniha, která by v celosti podávala jeho učení tak, jak jej podává např. Kalvín ve své Instituci. Luther píše jako „teolog aktuální situace“ – tedy jako ten, kdo reaguje na nějakou aktuální událost či problém.

Nelze – li tedy vycházet z nějakého souborného Lutherova teologického spisu, omezím se pouze na spisy související s Jednotou Bratrskou a českými zeměmi o nichž bude však pojednáno v následující kapitole.

3. JEDNÁNÍ LUTHERA S JEDNOTOU BRATRSKOU

Luther z počátku smýšlel jak o české církvi podobojí tak o Jednotě velmi negativně. Jeho názor na podobojí se však – vlivem bližšího seznámení se s Husovým učením – radikálně změnil. Jeho přístup k Bratřím se však měnil pozvolněji.

Nemluví-li wittenberský reformátor o Bratřích zpočátku nikterak příznivě a píše-li, že zná tři sekty v Čechách a mezi podobojími a jamníky zmiňuje právě Pikarty³⁴, je toto mínění o Bratřích podle slov J. Čihuly, který se však již sám odvolává na Dobrovského, v podstatě určitou dobovou náladou: „*Toto smýšlení nepříznivé, jež bylo rozšířeno ve větším díle Evropy, způsobeno bylo některými spisovateli té doby, jimž byly Čechy doupětem nejhorších kacířů. Ve spisech takových roznášely se nejrůznější klepy o Bratřích českých.*“³⁵

Našly se však i výjimky v podobě autorů, kteří se o Jednotě zmiňovali pozitivně. Takovou výjimkou byl i Jakob Lilienstein ve svém traktátu proti Valdenským³⁶.

3.1. První vlna kontaktů (1522 – 1524)

Ke změně Lutherova názoru na Jednotu došlo až vlivem prvních kontaktů Jednoty s Wittenbergem. Jednota, která se za Lukáše Pražského více otevírala světu a ustavovala v té době svou vlastní teologii se, nikoli však přičiněním samého Lukáše, dostala do styku s Lutherem. Tyto kontakty proběhly v přátelském duchu a byly především vyjasněním vzájemných nejasností.

3.1.1. Pozadí prvních kontaktů

Lukáš, když do Wittenebergu píše, píše s jediným záměrem, totiž obeznámit Luthera s učením Jednoty. Nejeví však větší zájem o přijetí luterského učení a objasňuje teologické pojetí, které Jednota zastává.

³⁴ Tedy Jednotu, která tímto termínem byla ve své době označována. Viz také odd. 1.1.3. pozn. 9.

³⁵ ČIHULA, J., Poměr, s.1.

³⁶ Ibidem, s.2.

Na pozadí této první korespondence stojí, jak již bylo naznačeno, nikoli jednání Lukáše Pražského, ale osoby k Jednotě se nehlásící, totiž katolického kněze později přistoupeného k luterství Beneše Optáta. Ten, chtěje si patrně udělat v otázce Jednoty jasno, sepsal čtyři otázky týkající se bratrského učení a žádal jejich objasnění po Pavlu Speratovi luterském kazateli v Jihlavě, s nímž měla ostatně před přímým spojením s Lutherem, jak se Čihula domnívá³⁷, jisté kontakty i Jednota.

Luther Speratovi odpověděl dvěma dopisy ze 16. května a 13. června 1522. Z nichž druhý se týká otázek formulovaných Speratem zatímco první pojednává o otázkách jakéhosi anonyma tzv. *Conclusiones Waldensium*. Luther dostal tedy tento spis od Sperata zatímco k Lukášovi se dostal prostřednictvím Jana Roha, který v té době reformátora ve Wittenbergu navštívil a jehož se Luther při této příležitosti na bratrské stanovisko vyptal.

3.1.2. Lukáš, Luther a „*Conclusiones*“

Lukáš pak na tento spis reagoval ve svém dopise Lutherovi z 2. prosince 1522.

Conclusiones Waldensium byl spis obsahující jedenáct otázek jejichž význam nebyl Speratovi jasný a proto se dotazoval Luthera a žádal vysvětlení. 11 článků se týkalo několika zásadních témat – Večeře Páně (článek první), mše (články druhý a třetí), čtvrtý, pátý a osmý se týkaly přítomnosti Kristovy skutečné a posvátné v nebi a ve svátosti, šestý se týkal poklony svátosti, sedmý hovoří o bytech Kristových, devátý se vyhlašuje vůči modlitbám za mrtvé a Lukáš ve svém komentáři navrhuje i očištění, desátý pojednává o odpuštění hříchů a poslední jedenáctý o modlitbě. Zde Lukáš doplňuje, že modlitby mají být směřovány k jedinému Bohu a přímlyvy panny Marie či svatých jsou marné. Takto se Lukáš vyjádřil v první části svého dopisu.

Druhá část se týká čtyř otázek s tematikou Večeře Páně. Lukáš k nim zaujímá stanovisko a dochází k odmítnutí „posvátného jezení“ těla Kristova, odmítá také přijímání u nemluvnat, přičemž argumentuje tím, že děti ještě nejsou schopny duchovně rozpoznat podstatu svátosti. A nakonec se vyjadřuje ke křtu.

³⁷ ČIHULA, J., Poměr s. 5.

3.1.3. Speratův dopis a Lutherova odpověď

Nyní však zpět k Speratovu dopisu.

Dopis, který Sperat Lutherovi do Wittenbergu poslal a který byl Lutherovi podnětem k napsání druhé, červnové, odpovědi, se týkal celkem šesti otázek. Jednalo se o čtyři otázky podobojího kněze Beneše Optáta a dvě otázky, které k nim přidal Sperat.

Čihula tyto otázky uvádí v následujícím znění: „1.) *Má – li pod svátostí těla Páně věren býti syn boží, kdež slova zaslíbení o samém těle zmínku činí, pospolnosti pak pikarti jako věci školního učení se posmívají, přiznávajíce se k tomu, že více nevěří, než o čem slova Kristova zavírají; 2.) má- li byti celý Kristus věren pod způsobou chleba, poněvadž čtení o samém těle zmínku činí; 3.) má- li se Kristu tělesným klaněním v svátosti poklona činiti, poněvadž apoštol při svých řečích o tom zmínky nepřipomíná; 4.) má- li Kristus v svátosti vzýván býti, poněvadž se tu z práva býti věří jakýmžkoli během, proč by také vzýván býti neměl.*“³⁸

K těmto otázkám Sperat připojil své: „*Sluší- li se Bohu klaněti a jej vzývati ve svatých, a děje- li se posvěcení chleba a vína v tělo a krev Páně mocí slov samých či mocí Kristovou?*“³⁹

Luther se k zmíněným otázkám vyjádřil jednak v bližze neznámém tiskem vydaném spise, který se však dostal do rukou Lukáši Pražskému a byl mu podnětem ke korespondenci s wittenberským teologem, a jednak v druhém dopise Speratovi. Vyslovil se k otázkám poněkud skepticky, když pravil, že nemá smysl se otázkami hlouběji zabývat neboť neřeší podstatu křesťanské víry a vlastně se od ní odvracejí⁴⁰.

Přesto však Speratovi sděluje svůj názor: „*Svobodna je adorace i vzývání Krista ve svátosti oltářní, to či opak není hříchem, hlavní věci je víra a láska, věrou víme, že v chlebě je tělo a ve víně krev.*“⁴¹

Dále Luther hovoří i o slovu „pospolnost“ (concomitantia), které pikartům nevyhovuje, nebrání se užití jiného výrazu a je přesvědčen, že Bratří věří v přítomnost těla a krve Kristovy ve svátosti.

³⁸ ČIHULA, J. Poměr, s. 4.

³⁹ Ibidem, s. 5.

⁴⁰ Ibidem, s. 10.

⁴¹ Ibidem.

Celá Lutherova odpověď je ve své podstatě nesena žádostí o čistou a prostou víru bez zbytečných spekulací.

K dvěma připojeným otázkám Speratovým dodává Luther, že vzývání Boha ve svatých je svobodné a k otázce posvěcování při Večeři Páně praví, že církev, nikoli kněz, posvěcuje.

3.1.4. Lukáš reaguje na Lutherovu odpověď vydanou tiskem

Lukáš na nedochovaný a se značným zpožděním jemu doručený Lutherův spis pojednávající o oněch šesti otázkách reaguje ve svém dopise Lutherovi ze 13. července 1522 a teprve tehdy vstupuje Jednota do přímého oficiálního kontaktu s wittenberským teologem.

Vyslovuje svůj nesouhlas s Lutherem a říká: „*Přede všemi pak věcmi tobě pravím, že mi se příliš nelíbí nynější prostředkování mezi věcmi naprosto odpornými... jako při víře svátosti těla a krve Páně, při rozdávání a přijímání, při poctě a pokloně, neb takového prostředkování ve čtení nikdež se nenalézá.*“⁴² Lukáš tedy nesouhlasí s Lutherovým výkladem a dovolává se autority Písma, to považuje za jediný spolehlivý zdroj víry, který člověka nepřivede k mylným a prázdným spekulacím. Následně kritizuje jednotlivé otázky a v závěru podává výklad bratrského učení o Večeři Páně.

Za zmínku stojí zvláštní Lutherova věta z dopisu Speratovi, v níž píše, že odpovídá na otázky Valdenských (míněno Jednoty), které mu byly doručeny skrze jejich posly⁴³, přičemž ani Sperat ani Optát k Jednotě nepatřili, Luther však posly, kteří mu dopis přinesli za Valdenské pokládal.

3.1.5. Bratrské poselstvo ve Wittenbergu

Když Lukáš píše Lutherovi, po návratu bratrského poselstva z Wittenbergu, aby obhájil učení Jednoty, přidrží se již zmíněných „*Conclusiones Beghardorum*“, jejichž text spolu s Lukášovým komentářem tvoří první část dopisu. Druhou část tvoří Lukášův komentář ke

⁴² ČIHULA, J., Poměr, s. 15.

⁴³ „*Ad questiones autem Waldensium, quas ad me per eodem legatos dedisti, ita respondeo.*“ (ČIHULA, J., Poměr, s. 9.

čtyřem článkům, které jsou v Lutherově dopise ze 16. května nazvány jako „artikuly pikartů“ („der Piccardten Artickel“) a „artikuly Čechů“ („der Bohemen Artickel“).

O druhém dopise – tedy otázkách Optátových a Speratových se Lukáš dozví až počátkem následujícího roku, když Luther odpověď vydá tiskem, jak již bylo naznačeno výše.

V polovině roku 1522 se do Wittenbergu vypravili z Jednoty M. Weiss a Jan Roh, aby předložili Lutherovi již zmíněné Conclussiones. Poselstvo objasňovalo Lutherovi postoj Jednoty jak jej popsal Lukáš na základě bratrského katechismu – Otázek dětinských – v dopise, který poselstvo přineslo. Tehdy se Luther ve všech zásadních věroučných bodech s Jednotou shodl, nevyhovovalo mu sice, že Jednota zastává učení o sedmi svátostech a neuznává křest dětí, ale jinak v bratrském učení neshledal nic bludného⁴⁴. Vyžádal si ovšem od bratří podrobnější vysvětlení jejich učení o Večeři Páně.

Teprve v této době dostávají se Lukášovi do rukou Optátovy a Speratovy otázky spolu s Lutherovou odpovědí a i on se k nim vyjadřuje ve spise, který se bohužel nedochoval, zmiňuje se o něm však sám Lukáš v dopise Lutherovi z 2. prosince 1522. V tomto dopise se Lukáš staví i proti samému Lutherovi odmítaje některá jeho stanoviska. Je zde také patrné, že o komunikaci s Wittenbergem bratrský biskup příliš nestál a více než z vlastní iniciativy k ní byl donucen zvnějšku, jednak potřebou vyvrátit falešné názory o Jednotě plynoucí z Conclussiones, jednak nutností reakce na otázky Speratovy, které chtěl osvětlit připojením vlastního názoru Jednoty.

Lukášův výklad Optátových otázek vzbudil v Lutherovi jisté pochybnosti ohledně bratrského učení o eucharistii. Vyžádal si tedy zvláštní knihu tzv. „počtu vydání týkající se této problematiky.

⁴⁴ Tato fakta i přítomnost poselstva ve Wittenbergu zmiňuje sám Luther: „*Piccardi apud me legatos habuerunt... inveni ferme omnia sana, nisi quod obscura phrasi utantur... Deinde quae me movent, sunt, quod baptismum parvulorum nullis fidei et fructus asserunt et tamen eos baptisant et rebaptisant ad se venientes ex nostris, deinde 7 sacramenta ponunt. Nam celibatus sacerdotalis inter eos placet... sed liberum faciunt... Adeo nusquam in orbe est puritas evangelii... de Eucharistia nihil falsum video, nisi fallant verbis, sic nec baptismo....*“ (ČIHULA, J., Poměr, s. 10).

3.1.6. Bratrské „počtu vydání“ a Lutherova reakce ve spise „Vom Anbeten“

Objasňující spis zvaný „počtu vydání“ nebo „o pravdě vítězné“⁴⁵ sepíše pro Luthera Lukáš a spolu s ním putuje do Wittenbergu i bratrská Apologie, oba spisy v latině.

Když ani poté nebyl Luther spokojen sám sepsal spis, kde vykládá své pojetí eucharistie - „Vom Anbeten des Sakraments des heiligen leichnams Christi“.

Dle Luthera závisí v otázce Večeře Páně vše na víře v slova ustanovení. Podle toho je také třeba rozlišovat počtu prokazovanou slovu od počty prokazované svátosti. Luther toto dokládá zároveň vyvraceje bludné teorie. Především se ohrazuje proti pojetí svátosti jako dobrého skutku přinášejícího spasení. Spasení dle něj přichází jen z víry.

Po této otázce se Luther zabývá problematikou klanění se svátosti. Klanění rozděluje na dva typy vnější (tělesné) a vnitřní (v srdci). Poklona svátosti náleží v případě, že si člověk je jist tím, že svátost je tělem a krví Kristovou v tom případě nelze svátosti počtu odírat, rozhodnout se tak však již záleží na svobodě věřícího. Zdůrazňuje (podobně jako i Bratři), že je však rozdíl v přítomnosti Krista na zemi a na nebi a že počta náleží především Kristu v nebesích.

Hlavní rozdíl mezi Bratřimi a Lutherem spočívá v Lutherově „zdobrovolnění“ klanění se svátosti (jak bylo výše zmíněno), zatímco Bratři toto radikálně odmítají.

Luther pak podává výčet různých skupin věřících podle víry v tuto svátost.

V druhé části spisu rozebírá bratrské učení. V šesti bodech jmenuje co se mu na Bratřích líbí. Souhlasí s nimi pokud jde o základy víry, schvaluje jejich odstup od papeže a lidských ustanovení i odmítání očištění a úcty svatým a Marii. Chválí, že nic z toho nectí, jen samého Krista na základě Písma

Pak vykládá co se mu jeví jako pochybné.

Zmiňuje se především o křtu. Bratrský křest dětí, kdy jsou děti křtěny k budoucí víře a ne k přítomné. V tom případě by bylo podle něj lepší vůbec je nekřtít.

Dále jedná o víře a skutcích. Chválí bratrské rozlišení víry na víru o Bohu, víru Bohu a víru v Boha. Vyjadřuje zde ale i pochybnost, že Bratři možná až příliš velkou váhu kladou na konání dobrých skutků. Proti tomuto stanovisku podává svůj názor, že pravá víra je darem

⁴⁵ ČIHULA, J., Poměr, s. 12.

Ducha a je pravým a úplným spolehnutím na Boha a člověk musí pevně věřit, že pro Kristovy zásluhy se mu hříchy odpouštějí.

Následující odstavec zahrnuje Lutherovo pojetí svátosti. Svátost musí mít dva atributy – doklad v Písmu a vnější znamení – což splňují pouze křest a Večeře Páně, proto neschvaluje, že Jednota stále drží sedm svátostí.

Nakonec mluví Luther o bratrské duchovní správě. Chválí volbu duchovních, ale neschvaluje s kněžským celibátem.

I přes četné rozdíly jedná Luther s Bratřími laskavě a s úctou.

Spis byl po svém vydání Bratřími přeložen do češtiny a následně tištěn v Litomyšli.

3.1.7. „Odpověď Bratří“

Spis podobného ražení jako je spis *Vom Anbeten* samozřejmě vyvolal bratrskou reakci. Ta vyšla tiskem v září 1523 s názvem „Odpověď Bratří“⁴⁶ a jejím autorem je Bratr Lukáš Pražský.

Členění „Odpovědi“ přesně odpovídá členění Lutherova „*Vom Anbeten*“ a Bratří také svůj spis přímo formulují, jak je uvedeno v jeho předmluvě, jako objasnění otázek, které byly Lutherovi nejasné.

První části *Vom Anbeten* odpovídá předmluva bratrského spisu, kde objasňují své učení.

Následuje stať o Večeři Páně, kde Bratří rozebírají své pojetí svátosti. Hovoří také o Kristově přítomnosti na nebi a na zemi a dospívají k názoru, že Kristus je na zemi přítomen až do posledního soudu jen duchovně, že poklona náleží toliko oslavenému Kristu v nebi a nikoli na zemi ve svátosti.

Poté se Bratří vyjadřují ke spisu Lutherovu.

O svátosti věří, že nikoli slova ustanovení ji činí svátostí a proměňují živly v krev a tělo Páně, ale posvěcují chléb a víno k památce a požívání. Svátost sama bez víry spasení nepřináší.

⁴⁶ Celý název spisu pak zní takto *Odpověď Bratří na spis M.Luthera, kterýž německým jazykem učiniv vytisknouti dal, v němž oznamuje, co by se mu při Bratřích vidělo za pravé, a co v pochybnosti neb v nesrozumění. Načež mu zase zprávu podle písem svatých slušnú činie z Čech a Moravy. Léta ...1523.* (Čihula, Poměr, s. 21.

Následně Bratři hovoří o pokloně svátosti, kterou odmítají, stejně tak, jako odmítají i poklonu slovům ustanovení. Argumentují tím, že Kristus zde na zemi není přítomen tím „bytem“, kterému náleží pocta. Pak podávají výklad svého učení o přítomnosti Kristově (tzv. bytech Kristových) na zemi.

Prvním je byt Kristův v církvi, ve věřících. Tomuto bytu přísluší nižší úcta, nikoli však božská. Druhý nižší byt duchovní je dvojího druhu: v království světa a v duchovních služebnících, zde má být Kristus ctěn důvěrou a poddaností. Třetí byt je v službnostech a to především v čtení Písma, kde se Kristus ctí vírou, a ve svátostech. Zde má být Kristus ctěn důvěrným přijímáním a hodným požíváním.

Nejvyšším bytem je byt nebeský⁴⁷.

V další části se odmítá 5 bludných učení z nichž třem se spis věnuje podrobněji. Bratřím záleží na tom, aby nebyli ztotožňováni s některou ze soudobých náboženských sekt nesprávně učících o Večeři Páně.

Odmítají víru, že by tělo Kristovo mělo být pouhým znamením těla, že by svátost měla být pouze účastna nebo vtělena do duchovního těla Kristova. Nejjobširněji odmítá spis učení o transsubstanciaci, tedy názor, že podstata chleba a vína ve svátosti úplně zaniká a zůstává zde jen podstata těla a krve.

Ještě před závěrečnou statí vyjadřující se k Lutherovým pochybnostem o bratrském učení je zařazena rozsáhlá část blíže pojednávající o pokloně svátosti. Bratři se ostře staví proti Lutherovi a odmítajíce jeho názor, tvrdí, že v otázce klanění svátosti neexistuje žádná svoboda a tento druh úcty svátosti nemá být prokazován, odvolávají se přitom opět na své učení o bytech Kristových.

V posledním oddíle, jak bylo zmíněno, podávají svůj názor na sporné otázky Lutherovy. Vyjadřují se ke křtu a vykládají rozdíl mezi křtem dospělých, od nichž se již žádá plná víra jako podmínka, a křtem dětí, od nichž víru ještě žádat nelze, ale křest jim není odpírán neboť

⁴⁷ Jednota sama své učení shrnuje takto: „První zajisté jeho a nejvyššie byt jest nebeský. A tím bytem dovedeno, že ho není v svátosti ani v slovích s přirozením lidským po vstúpenie jeho v nebe, nebyl ani bude do dne soudu na zemi ovšem v sloviech nebo v svátosti. Tehdy ani tau poctau, kerúž se má ctíti v nebi, vnitřní i zevnitřní, a všelikým jazykem toliko tam vyznáván, hledán a čenichán, v jednotě božství s Otcem i Duchem Sv., i v osobě své až i v člověčenství zřízeně. Nemá se tau poctau ctíti netoliko v najnižším bytu duchovním posvátném, ale ani v dušiech věřících, ani v cierkvi....“ (ČIHULA, J., Poměr, s. 24.)

jsou jím vtěleny do církve. Dítě se křtí k přítomné víře církve a k budoucí víře své. Bratři odmítají katolické stanovisko podle něhož se křtem v člověka vlévá Boží milost a odpuštění hříchů. Na základě tohoto odmítnutí opětuji křest u těch, kteří k nim odjinud přistupují, aby tak mohli křest přijmout pravě a uvědoměle.

Dále se spis věnuje poměru víry a skutků. Po rozsáhlém výkladu se dochází k závěru, že jedině Bůh z milosti vlévá víru z níž člověk žije. Ospravedlnění člověka vírou je dílem pouhé Boží milosti, z této víry mají ale pramenit dobré skutky člověka. Skutky a víra nemají být od sebe odděleny. Bratři odmítají Lutherovo pojetí, které podle nich přičítá příliš velkou váhu eucharistii, která jediná na základě víry ospravedlňuje. Podle Bratří musí skutky z víry pramenit a víra jimi musí být doprovázena.

V další části nacházíme bratrské vyjádření k sedmi svátostem. Odmítají Lutherovo pojetí na základě přesvědčení, že sedmero svátostí je pro jejich víru důležité a nemají dostatečného důvodu aby se jich vzdali. Uznávají sice, že všechny svátosti nejsou založeny výslovně na Písmu, ale protože všechny mají svůj původ ve křtu, který Písmem doložen je, není důvod se těchto svátostí zříkat, jsou-li člověku ku prospěchu a k spasení.

Následuje vyjádření ke kněžskému celibátu. Nezavrhují myšlenku, že ženatý muž se může stát knězem, ale nedoporučují, aby se žení ten, kdo již knězem je a v celibátu žije. Není prý pro kněze dobré aby byl ženatý, neboť potřeba zabezpečit rodinu jej odvádí od služby v církvi.

Nakonec je vyložen postoj ke studiu cizích jazyků, které odmítají jako od víry odvádějící.

Spis je psán velmi přátelským tónem, obdobně jako tomu bylo u spisu Lutherova. Čihula dokonce věnuje pozornost tomu, aby obhájil nezaujatost Lukášovu vůči Lutherovi, o níž byl přesvědčen Gindely⁴⁸.

Faktem zůstává, že Lukáš tímto spisem nejen podal nejucelenější výklad bratrské dogmatiky, ale sledoval jeden hlavní záměr, totiž objasnění a tím i obhájení bratrského učení v očích Lutherových. Do jisté míry byl spis i určitou obranou vůči cizím vlivům v Jednotě.

Čihula píše: „*Spis sám je vrcholem samostatného dogmatického vývoje Bratří českých.... Pozdější spisy neubránily se více vlivům cizím, s Lukášem odešla také naprostá samostatnost učení bratrského.*“⁴⁹

⁴⁸ Ibidem, s. 35.

⁴⁹ Ibidem, s. 22.

3.1.8. Konec prvních kontaktů

Svého, výše zmíněného, záměru Lukáš, a tím i celá Jednota, jejímž jménem byla „Obrana“ napsána, dosáhli a Luther byl s jejich výkladem spokojen. Proto také v toto období nedochází, kromě poselstva, které ještě roku 1524 vyslal Lukáš do Wittenbergu, ale o jehož jednání s Lutherem nemáme podrobnější zprávy⁵⁰, k žádným dalším přímým kontaktům.

Nutno ještě na závěr shrnout základní rozdíly mezi učením luterským a bratrským. Najdeme je především v pohledu na Večeři Páně. Lutherské pojetí se Bratřím jeví jako přeceňování jejího významu. Dále je rozdíl v chápání křtu, který je Bratřím nejdůležitější svátostí, zatímco luteráni za zásadní považují právě Večeři Páně. V učení o ospravedlnění je zásadní rozdíl v pochopení významu skutků a konečně se bratři liší v pojetí svátostí – zachovávající jich sedm – a kněžského celibátu.

3.2. Druhá vlna kontaktů (1533 – 1542) a sblížení s Wittenbergem

K dalším stykům Jednoty s Lutherem došlo až po smrti br. Lukáše, v době, kdy Jednota díky názorům nově příchozích a k jejímu vedení se dostavších mužů - jakými byli především Jan Roh, Michal Weiss, Beneš Bavoryňský a Jan Augusta – začala pěstovat rozsáhlejší kontakty s okolním světem, těmto kontaktům byla nakloněna i s Jednotou sympatizující šlechta. Kunrát Krajíř z Krajku vyžádal si od Bratří jejich Apologii, aby ji mohl předložit vychovateli Ludvíka Jagellonského – markraběti Jiřímu Braniborskému.

V letech 1533 – 1542 došlo také k druhé vlně kontaktů s Lutherem, když Jednota stála o vydání své Apologie pod jeho záštitou. Toto druhé období vzájemných kontaktů bylo tedy charakteristické především vzájemným sblíčováním. Jednota se Lutherovu učení v mnoha ohledech přizpůsobovala patrně ve snaze o prosazení Bratří ve světě a sebeobhajobu a nalezení spojenců – především prolutersky orientovaných podobojích - v náboženském prostředí českém.

Bratři se rozhodli vstoupit na mezinárodní pole náboženské vydáním své Apologie. Velmi dobrým se také ukázala idea vydat spis pod záštitou Lutherovou.

⁵⁰ Ibidem, s. 36.

Apologie za tímto účelem musela být samozřejmě převedena do němčiny. O tento překlad se postaral Michal Weiss, který však při překladu vložil do textu i mnoho svých myšlenek. Když se pak tato nepřesně přeložená Apologie dostala do rukou švýcarských teologů, velmi se jim zamlouvala a zařídili její vydání v Curychu. Bratrská snaha zabránit šíření této „bludné Apologie“ neměla úspěchu. Mezitím byl roku 1533 pořízen přesnější překlad od Burina Sobka z Kornic.

3.2.1. Luther a wittenberské vydání bratrské Apologie

Do Wittenbergu bylo roku 1533 vypraveno poselstvo nesoucí sebou opravený německý text Apologie.

Přední muži Jednoty – kruh Lutherovi nakloněný – měli nemalý zájem na tom, aby německy sepsaná Apologie byla vydána jeho jménem a s jeho dobrozdáním, aby tak Luther přispěl rozšíření tohoto opraveného vydání. Došlo pak k osobním jednáním s Lutherem za účelem vyjasnění sporných bodů než spis pod záštitou reformátorovou vyšel. I tak měl Luther vůči bratrskému učení četné výhrady, které nebyly v předmluvě opomenuty a na které upozornil zastává se samozřejmě svého názoru jakožto lepšího.

Jednalo se především o otázku Večeře Páně – kde byla ale nakonec nalezena shoda po vyjasnění nepřesné bratrské terminologie - a ovšem šlo o rozdíl v chápání poměru milosti boží a odpuštění hříchů, kde v bratrském učení (jak bylo zmíněno výše) bylo pojetí skutků odlišné. Ve vydání z r. 1533 ještě stále Bratři zastávají i učení o druhém křtu. To bylo odstraněno až v novém – upraveném vydání, o němž se Jednota zasadila na základě dopisu wittenberských teologů, kterým bylo nejasno, která Apologie (zda vydání německé či švýcarské) je autentická.

3.2.2. Bratrské poselstvo ve Wittenbergu

Počátkem roku 1535 putovalo do Wittenbergu také jiné Bratrské poselstvo. Jeho úkolem mělo být původně zjištění jak se Luther staví k otázce kázně. Čeští studenti, kteří se z německých studií vraceli vedli totiž nezřídka takový život, který mravním ideálům Jednoty

neodpovídal a působil jí tedy nesnáze. Hlavním důvodem však, píše Čihula⁵¹, bylo přiblížení se vůdčím osobnostem zahraniční reformace a zjištění jejich stanoviska za tím účelem, aby bylo možno se s nimi spojit na společném křesťanském základě. V pozadí těchto kontaktů již stál bratrský biskup Jan Augusta.

Poslové vydali se do Wittenbergu s listy pro Luthera a Melanchtona. Zde pobývali téměř čtyři týdny a jednali o teologických otázkách, především o křtu a Večeři Páně. Podali také Lutherovi a Melanchtonovi zprávy o bratrských záležitostech. Luther byl velmi potěšen informací o tom, že Bratří změnili svá stanoviska v otázce křtu⁵².

Poselstvo se pak v dubnu 1535 vrátilo do Čech s listy od Luthera a Melanchtona.

3.2.3. Latinská Konfese a Apologie a kontakt s wittenberskými teology

Bratří povzbuzeni dopisy obou reformátorů se rozhodli předložit svou Apologii králi Ferdinandovi. Za tímto účelem byla Apologie přeložena do latiny. Díky pobytu saského kurfiřta Jana ve Vídni, kde s ním dleli i dva významní luterští teologové Spalatin a Agricolla, podařilo se Jednotě získat i jejich dobrozdání. Snaživše se pak o uznání své církve ze strany reformátorů, vyslali do Wittenbergu na jaře 1536 další poselstvo v jehož čele stál Jan Augusta.

Účelem poselstva bylo zajistit tisk latinského vydání bratrské Konfese s Lutherovým dobrozdáním. Stejně přání ostatně vyslovili Bratří i v dopise Lutherovi z 1. května 1536, který poselstvo také s sebou neslo. Ve Wittenbergu došlo k několika jednáním o neshodách a nesrovnalostech v bratrském učení.

Za sporné byly nakonec označeny jen dva body: „o rozhrěšení a o stavu zdržlivém“⁵³. Po dalších jednáních, kdy poslové především vykládali Lutherovi smysl svého učení o bytech Kristových, který Luther uznal jako správný odmítnuv však zbytečné spekulace o tomto problému, se poselstvo vrátilo do Čech.

⁵¹ ČIHULA, J., Poměr, s. 44.

⁵² Překřtívání k Jednotě odjinud přistoupivších členů, které Jednota ještě v Apologii z r. 1533 zastávala. Praxe tato byla v Jednotě zavedena, jak bylo zmíněno v kap. 1., již krátce po jejím vzniku. K jejímu odstranění pak vedlo několik faktorů. Zjm. soudobé ekumenické směřování Jednoty a snaha aby nebyla ztotožňována s novokřtenci ačkoli učení bratrské se od pojetí novokřtenců značně lišilo. Viz. SKLENÁŘ, J., *Bratrská konfese o křtu*, s. 9 – 11.

⁵³ ČIHULA, J., Poměr, s. 47.

Jednota provedla změny v oněch dvou artikulech a s touto opravenou konfesí poslali i latinskou Apologii. Po zjištění zda se Bratří přiklánějí k ospravedlnění vírou, což bylo stvrzeno těmito slovy: „*Bratří všecku spravedlnost zakládají na víře čtení svatého, kterouž Duch Sv. vyvoleným k slyšení čtení dává, bez níž rozumným není ani spravedlnosti, ani spasení.*“⁵⁴ slíbil Luther vydání obou spisů.

Když však vydání nepřicházelo rozhodli se Bratří - než vyšlou znovu poselstvo s finanční podporou, aby knihy mohly vyjít – Apologii rozšířit a lépe vysvětlit. Toto rozšířené vydání pak 1538 konečně vyšlo tiskem.

Jak bylo zmíněno, vydání Apologie provázely nesnáze a když se dlouhou dobu nic nedělo, poslali Bratří do Wittenbergu v listopadu 1537 dalšího posla s dotazem.

Luther jeho prostřednictvím vrací Bratřím knihy s omluvou, že nesehnal vhodného nakladatele. Bratří se rozhodnou sami náklad tisku zaplatit (díky svým bohatým příznivcům mají tuto možnost) a posílají k Lutherovi opět posly s knihami. Luther za těchto okolností slibuje knihy vydat. Sám napíše předmluvu k bratrskému Vyznání, kterou poslal Bratřím v dopise k přehlédnutí. Předmluvu k Apologii píše jeho blízký spolupracovník Agricolla. Knihy nakonec vyjdou roku 1538 u Jiřího Rhaua.

V předmluvě k Vyznání se Luther zmiňuje o svém původním odporu k „pikartům“, ale i o tom, jak, když je blíže poznal, dal za pravdu jejich přístupu, neboť staví na Písmu.

Luther se hned v úvodu zmiňuje o tom, že Jednota sice nepotřebuje, aby její Apologii někdo zaštiťoval, že tak však Luther činí, aby se Bratří považovaných za kacíře zastal⁵⁵.

Pochvalně se zmiňuje o Husovi⁵⁶.

Za Lutherovou předmluvou následuje bratrský úvod především odmítající ztotožňování Bratří s nejrůznějšími sektami. Následuje předmluva pánů a rytířů a pak samotný text⁵⁷.

⁵⁴ ČIHULA, J., Poměr, s. 51.

⁵⁵ „*Quaquam Fratres hi per Bohemiam et Moraviam agentes, foelicius et eruditius suam confessionem et doctrinam istis libris ediderint, quam ut mea vel commendatione vel praefatione opus habeant, tamen cum iam multis annis odioso nomine Pighardi ceu haeretici et schismatici, sint traducti, visum est meo quoque testimonio, quantum possum, illis servire, si tamen quid valet meum testimonium, praesertim apud nostros et omnes verae pietatis studiosos.*“
(Předmluva k bratrskému vyznání 1536 – 38, Křesťanská revue, s. 74.)

⁵⁶ „*Denique cum aliquando in aliquot libros Iohannis Hus imprudens incidissem et scripturas tam potenter et pure tractates vidissem, ut stupere inciperem, cur talem ac tantum virum exussissent papa et concilium...*“ (Předmluva k bratrskému vyznání 1536 – 38, Křesťanská revue, s. 75.)

⁵⁷ ČIHULA, J., Poměr, s. 53.

Zmiňuje historii spisu a změny, které v něm byly provedeny. Ty se týkaly zjm. otázky odstranění druhého křtu. Nová Apologie bratrská již neobsahovala toto učení. K jeho odstranění došlo jednak vlivem Lutherovým, jednak se o něj zasadila sama Jednota v níž převládla obava aby nebyla ztotožněna s novokřtenci⁵⁸. Na odstranění tohoto věroučného článku se s konečnou platností dohodlo shromáždění v Mladé Boleslavi.

Bratří se v těchto spisech v mnohém snaží přiblížit Lutherovi. Zejména se tak děje v otázce ospravedlnění pouhou vírou. Jednota sice úplně neopustí své pojetí týkající se dobrých skutků, které je tak patrné ve spisech z r. 1523, ale i tak učiní Lutherovi mnoho ústupků. Jak píše Čihula: „... nelze ubrániti se dojmu, že Bratří chtěli vzbuditi zdání jednotného spojení s Lutherem.“⁵⁹ Nutno však podotknout, že mnohé odchylky od učení Lutherova se v Apologii přece jen vyskytují. Především v Bratrském pojetí Večeře Páně.

3.2.4. Augusta s Izraelem putují do Wittenbergu

Jan Augusta, jehož vliv v Jednotě neustále vzrůstal, a který se r. 1537 na synodě v Prostějově stal jedním z jejích biskupů, si svým odvážným vystupováním nakonec vysloužil královský mandát proti své osobě. Vydal se tedy r. 1542 na čas z Čech spolu s Jiřím Izraelem a Jáchymem Prostibořským do Wittenbergu na poslední, v pořadí již ze strany Bratří sedmou, návštěvu Luthera. Tématem této návštěvy bylo především obnovení církevní kázně. Luther přiznal, že si je vědom uvolněných evangelických mravů, Bratří mu vyličili podobně bezútesnou českou situaci. Luther slíbil, že se otázkou kázně bude zabývat a oslové se vydali na zpáteční cestu po dvou týdnech naplněných častými rozhovory s wittenberskými reformátory.

3.2.5. Poslední dopis Lutherův

O několik měsíců později obdrželi Bratří od Luthera poslední jeho dopis. Ten byl napsán z popudu bratra Vavřince, litomyšlského soukeníka, který doprovodiv do Wittenbergu svého

⁵⁸ Ibidem, s. 42.

⁵⁹ Ibidem, s. 54.

syna na studia požádal Luthera, aby napsal Janu Augustovi. Tento dopis nabádá Jednotu především k setrvání v přátelství a je spíše jakýmsi pozdravem⁶⁰.

3.3. Kontakty bratrského šlechtice Krajíře z Krajků s Lutherem

Roku 1542 krom návštěvy Augustovy, odehrály se ještě další kontakty Luthera s Jednotou. Tentokrát se jednalo o jednoho z bratrských šlechticů – pana Kunráta Krajíře z Krajků.

Tento muž byl s wittenberskými v kontaktu již r. 1540, kdy mu vedle dopisu pro Augustu byl po bratrských poslech doručen také poslední dopis. Jednalo se tehdy o falešný dopis Lutherův, dílo jednoho z wittenberských studentů, kterému se nelíbilo, že mladoboleslavský podobojí farář Řehoř zpochybňoval Lutherovo autorství spisu O klíčích kristových. Napsal tedy falešný dopis proti Řehořovi a zaslal jej do Čech. Na tento dopis se pak Luthera doptávali jak Řehoř tak Krajíř a Luther oba informoval o onom studentu, který dopis zfalšoval.

Na jaře 1542 psal Krajíř další dopis Lutherovi, jeho obsah však není znám.

O dalších kontaktech Jednoty s Lutherem není zpráv.

3.4. Výsledky a následky vzájemných kontaktů

Ačkoli původním záměrem Bratří v čele s Augustou a Rohem bylo sblížení s německou reformací a tím i lutersky orientovanou českou stranou podobojí, měly kontakty nakonec zcela opačný efekt. Podobojí vystupovali vůči Jednotě stále nepřátelštěji neoblubující zejména bratrskou kázeň a na smíření s luterány nemohlo být – ačkoli byly kontakty charakteristické přátelským přístupem, leč provázeným neústupností obou stran v otázkách věroučných – ani pomyšlení.

Jednota se po tomto prozření opět přimkla k učení Lukášovu a četné spory s českými luterány vedly ji k postupnému odcizování se Lutherovu učení.

⁶⁰ Ibidem, s. 59.

Nutno však podotknout, že důvodů bylo více. V generaci, která přišla po Augustovi již nepřetrvávaly živé dojmy ze setkání s Lutherem a o to více vyvstávaly na povrch rozpory, které bratrští teologové v dopisech Lutherovi tak obratně maskovali či oslabovali.

Když byl Jan Augusta uvězněn v Praze a poté na Křivoklátě, měla Jednota volný prostor k provádění změn, Blahoslav nemohl z vězení nijak více do jejího vývoje zasahovat, svých snah se ale nevzdal. Po svém propuštění z vězení snažil se opět o spojení Jednoty s církví podobojí a s luterány, jednání o tom proběhlo roku 1570. Augusta byl poté ze svých úřadů sesazen. Jeho snahy nedošly tedy svého naplnění a Jednota se dále vydala svou cestou, i když jen na krátký čas než byl její vývoj přerušen bělohorskými událostmi.

ZÁVĚR:

Závěrem bych ráda podotkla, že zkoumání kontaktů Jednoty bratrské s Martinem Lutherem je vzhledem k jejich rozsahu i dobově podmíněným proměnám teologického obsahu úkolem nesnadným, ale i nadmíru zajímavým. Bádání v této oblasti vzhledem k rozsahu problematiky poskytuje četné možnosti jeho pojetí a dalšího rozpracování. Proto bych se této tématice po jejím nastínění v této práci ráda věnovala i nadále a blíže ji rozpracovala ve své diplomové práci.

POUŽITÁ LITERATURA

Primární literatura:

ČIHULA, J. Poměr Jednoty bratří českých k Martinovi Lutherovi. Královská česká společnost nauk: Praha, 1897. s. 70.

HREJSA, F. Dějiny křesťanství v Československu IV. Praha, 1948. s. 368

HREJSA, F. Dějiny křesťanství v Československu V. Praha, 1948. s. 432.

HREJSA, F. Náboženský svéráz Jednoty bratrské. Praha, 1939. s. 111.

JUNGHANS, H. Martin Luther und Wittenberg. Berlin: Koehler und Amelang, 1996. 222 s. ISBN 3-7338-0206-3.

KANÁK, M. Československá církev a Jednota bratrská, Sborník prací k 500. výročí staré Jednoty bratrské, Ústřední církevní nakladatelství: Praha, 1967. 250 s.

LUTHER, M. O dobrých skutcích, Kalich, 1987. s. 159.

LUTHER, M. O svobodě křesťanské. Babylonské zajetí. Jan Laichter: Praha, 1935. s. 159. s. 161.

LUTHER, M. Vom Anbeten des Sakraments des heiligen Leichnams Christi, in Luthers Werke. 1. vyd. Bd. 11. Weimar, 1900, s. 417 – 456.

MICHALKO, J. Historický odkaz reformácie, in Pravoslavná bohoslovecká fakulta v Prešově, Idea mieru v církevných dějinách, 1. vyd., Prešov, 1981, s. 75 – 89.

MOLNÁR A. Bratr Lukáš bohoslovec Jednoty. Praha, 1948. s.157.

MOLNÁR, A. Acta Reformationem Bohemicam Illustrantia III: Praga Mystica, Kalich, Praha, 1984., Z dějin české reformace: Martin Luther a Jednota bratrská.

MOLNÁR, A. Na rozhraní věků. Kalich: Praha, 2007. s. 440. ISBN 978-80-7017-076-2.

MÜLLER, J.; BARTOŠ, F.. Dějiny Jednoty bratrské, Praha, 1923. s. 368.

PESCH, O. Cesty k Lutherovi, Centrum pro studium demokracie a kultury: Praha, 1999. s. 291. ISBN 80-85959-53-4.

ROHDE, M. Luther und die Böhmischen Brüder nach den Quellen, Pontes Pragenses: Brno, 2007. s. 256. ISBN 80-86263-94-2.

URBÁNEK, R. Jednota Bratrská a vyšší vzdělání až do doby Blahoslavovy. Polygrafie: Brno, 1923. s. 56.

VESELÝ, D. Martin Luther – Reformátor. Transcius: Liptovský Mikuláš, 1991. s. 105. ISBN 80-7140-001-7.

Sekundární literatura:

KNIHA SVORNOSTI. Symbolické čili vyznavačské spisy evangelických církví augsburské konfese. Kalich: Praha, 2006. s. 686. ISBN 80-7017-026-3.

BARTOŠ, F. M. Kdy vznikla Jednota bratrská?, Náboženská revue, 1956, roč. 23., 267 – 271 s.

BARTOŠ, F. M. Z mladých let B. Řehoře, Křesťanská revue, 1956, roč. 23., 245 – 247 s..

DOBIÁŠ, F. M. Teologický profil Bratra Lukáše, Křesťanská revue, 1951, roč. 18., s. 264 – 271.

KALFUS, R. Jednota bratrská v obrazech 1457 – 1957, Ústřední církevní nakladatelství: Praha 1957. 199 s.

MICHALKO, J. Historický odkaz reformácie, Pravoslavná bohoslovecká fakulta v Prešově, Idea mieru v církevných dějinách, 1. vyd., Prešov, 1981. s. 75 – 89.

Předmluva k bratrskému vyznání 1536 – 38, Křesťanská revue, Teologická příloha křesťanské revue, s. 73 – 92.

ŘÍČAN, R. Bratří soudcové v Jednotě bratrské a zprávy pro ně, Křesťanská revue, 1956, roč. 23., 80 – 84 s.

ŘÍČAN, R. Členství v Jednotě Bratrské, Křesťanská revue, 1949, roč. 16., s. 142 – 149.

SKLENÁŘ, J. Bratrská konfese o křtu, Křesťanská revue, Teologická příloha Křesťanské revue, 1957, roč. 24. s. 8 – 17.

SKLENÁŘ, J. Předmluva k bratrskému Vyznání 1536, Křesťanská revue, 1957, roč. 24., 184 -188.

SEZNAM PŘÍLOH:

Příloha č. 1: Pražský arcibiskup Jan Rokycana, jehož kázáním naslouchali i první Bratři.

Příloha č. 2: Jan Augusta, jeden z předních mužů Jednoty a iniciátor kontaktů s Martinem Lutherem.

Příloha č. 3: Jan Blahoslav, Augustův nástupce.

Příloha č. 4: Křivoklátské vězení Jana Augusty a Jana Bílka.

Příloha č. 5: Lukáš Pražský diskutující s Martinem Lutherem.

Příloha č. 6: Martin Luther jako profesor na známém obraze L. Cranacha st.

Příloha č. 7: Mapa Lutherova rodného Saska.

PŘÍLOHY:

Příloha č. 1: Arcibiskup Jan Rokycana, jehož kázáním naslouchali i první Bratři.

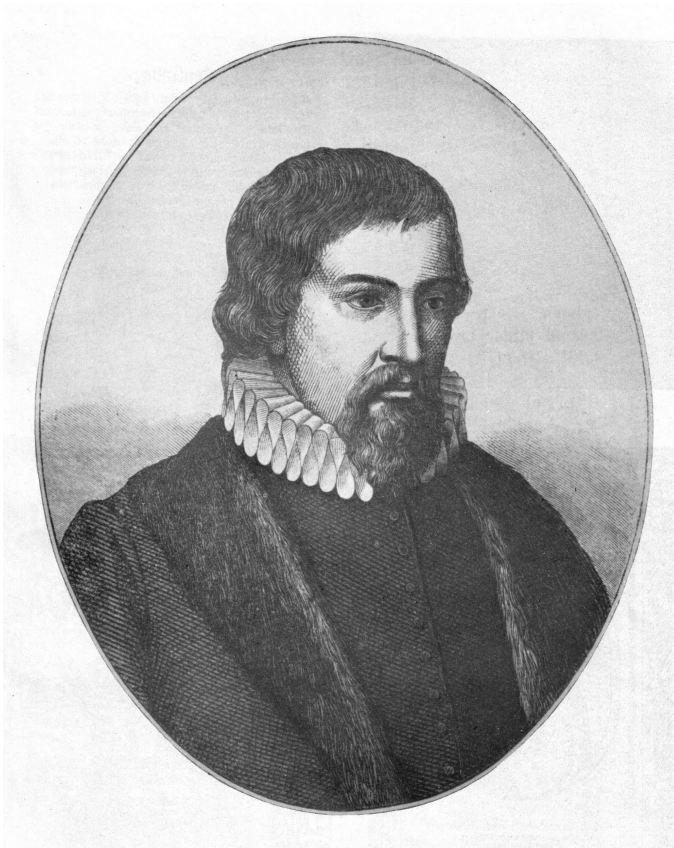
KALFUS, R. Jednota bratrská v obrazech 1457 – 1957, s. 21.

Příloha č. 2: Jan Augusta, jeden z předních mužů Jednoty a iniciátor kontaktů s Martinem Lutherem.

KALFUS, R. Jednota bratrská v obrazech 1457 – 1957, s. 40.

Příloha č. 3: Jan Blahoslav, Augustův nástupce.

KALFUS, R. Jednota bratrská v obrazech 1457 – 1957, s. 47.

Příloha č. 4: Křivoklátské vězení Jana Augusty a Jana Bílka.

KALFUS, R. Jednota bratrská v obrazech 1457 – 1957, s. 41.

Příloha č. 5: Lukáš Pražský diskutující s Martinem Lutherem.

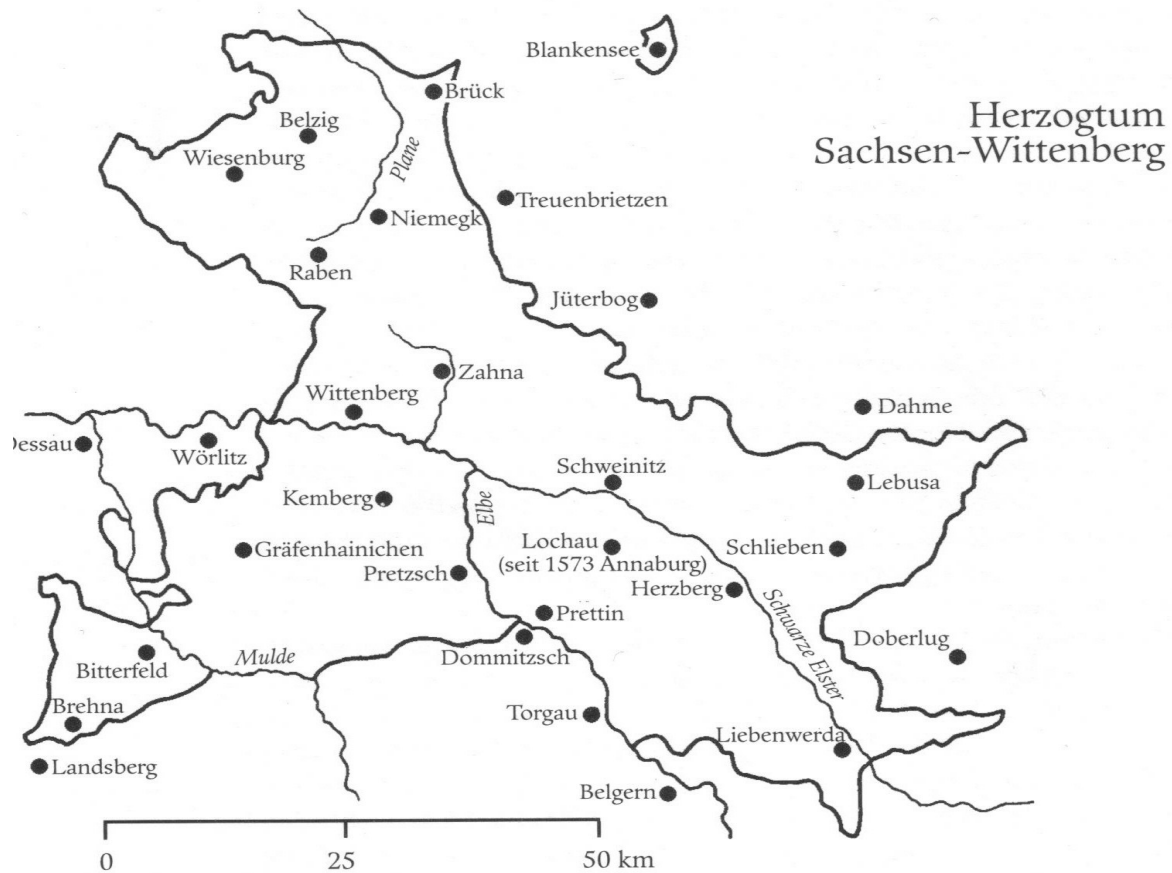
Příloha č. 6: Martin Luther jako profesor na známém obraze L. Cranacha st.

Jednota bratrská v obrazech 1457 – 1957,
s. 28.

JUNGHANS, H. Martin Luther und
Wittenberg, s. 104.

Příloha č. 7: Mapa Lutherova rodného Saska.

JUNGHANS, H. Martin Luther und Wittenberg, s. 10.

RESUMÉ

Jednota bratrská a Martin Luther
Bohemian brothers and Martin Luther
Ladislava Říhová

Práce popisuje kontakty Jednoty bratrské s Martinem Lutherem, k nimž docházelo v letech 1522 - 24 a 1533- 42, podat jednak přehled těchto kontaktů, dále pak informace o jejich povaze a obsahu.

Pozornost je také věnována dobovému pozadí a samozřejmě zaměřena na dějiny Jednoty bratrské. První kapitola popisuje dějiny Jednoty bratrské. Jejich ovlivnění ze strany Luthera je pojednáno především ve třetí kapitole. Druhá kapitola pak nastiňuje život Martina Luthera.

The project describes the relations between the Bohemian brothers and Martin Luther from 1522 to 1524 and from 1533 to 1542.

The project also describes the world at the time as well as the history of the Bohemian brothers. The first chapter describes the history of the Bohemian brothers. Especially the third chapter describes Luther's influence to the Bohemian brothers. And the second chapter describes the life of Martin Luther.